

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Eliška Ornstová

Kyberšikana a její prevence v Královehradeckém kraji z pohledu základní školy

Cyberbullying and its prevention in
Královehradecký region in the view of primary school

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat všem, kteří mi věnovali svůj volný čas a přispěli ke vzniku této diplomové práce. Zvláště pak vedoucí práce PhDr. Karolíně Burešové, Ph.D. za její ochotu, vstřícnost a cenné rady při odborném vedení.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6.5. 2015

.....

Eliška Ornstová

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá kyberšikanou a informovaností učitelů o tomto sociálně patologickém jevu. Teoretická část charakterizuje pojem kyberšikana, vymezuje formy kyberšikany a popisuje dopady pro oběť kyberšikany. Práce se věnuje prevenci kyberšikany na základní škole a vymezuje, jak se na prevenci podílejí rodiče dětí a jak pedagogové. Práce popisuje projekty, které vznikly pro bezpečnější užívání internetu. Cílem diplomové práce je analýza tématu kyberšikany a její prevence z pohledu pedagogů na vybraných základních školách. Druhým cílem je zjistit, jak jsou učitelé o sledovaném jevu informováni a jakým způsobem nahlíží na jeho prevenci. V rámci empirické části je realizován kvalitativní výzkum, který je založen na provedení rozhovorů s pedagogy. Obsah rozhovorů vychází z obsahové analýzy témat v teoretické části práce.

Klíčová slova

Kyberšikana, šikana, oběť, pachatel, informační a komunikační technologie, internet, prevence.

Abstract

This thesis deals with cyber bullying and teachers awareness about this socio-pathological phenomenon. The theoretical part describes the concept and forms of cyber bullying, defines and describes the consequences for the cyber bullying victim. The work is dedicated to the elementary school cyber bullying prevention and defines how parents and teachers are involved with. This work describes some projects focused on safer use of the Internet. The aim of this thesis is to analyse the topic of cyber bullying and its prevention from the perspective of educators in selected primary schools. The second objective is to determine what do teachers know about the observed phenomenon and how do they perceive its prevention. Qualitative research in empirical part of the work is based on interviews with teachers. Interviews are conducted with regard to the topics content analysis in the theoretical part of the work.

Key words

Cyberbullying, bullying, victim, offender, information and communication technologies, internet, prevention.

Obsah

Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Vymezení pojmu tradiční šikana	10
1.1 Oběť	11
1.2 Agresor.....	12
1.3 Formy šikany.....	13
2 Kyberšikana a její aspekty	15
2.1 Agresor a oběť.....	16
2.2 Formy kyberšikany.....	18
2.2.1 Projevy kyberšikany	19
2.2.2 Média (kanály) pro šíření kyberšikany	21
2.3 Psychosociální a fyzické důsledky kyberšikany pro oběť	24
2.4 Právní postih kyberšikany	26
3 Prevence kyberšikany	29
3.1 Rodiče a jejich vztah k prevenci kyberšikany.....	29
3.2 Pedagogové a jejich role ve vztahu ke kyberšikaně.....	31
3.3 Školní dokumenty a kyberšikana	37
3.3.1 Metodické pokyny	37
3.3.2 Školní preventivní program	38
3.3.3 Minimální preventivní program.....	38
3.3.4 Krizový plán školy.....	38
3.3.5 Školní řád.....	38
3.4 Vybrané projekty pro bezpečnější internet	39
4 Královehradecký kraj	42
4.1 Projekt Kraje pro bezpečnější internet	43
EMPIRICKÁ ČÁST	44

5	Formulace výzkumu	44
5.1	Metody a techniky výzkumu	45
5.2	Metody vyhodnocování a interpretace	52
5.3	Výsledky zjištění k jednotlivým cílům	60
	Závěr	65
	Seznam citovaných zdrojů:	67
	Přílohy.....	71

Úvod

V moderním světě se setkáváme se stále dokonalejšími technologiemi, které nám umožňují získávat neomezený počet informací, rozšiřovat si své znalosti a dovednosti. Internet a další komunikační technologie přitahují pozornost zejména dětí a mladých lidí, kteří jsou ochotni věnovat počítačům a internetu stovky hodin svého volného času. Příčina je jednoduchá. Děti a teenageři milují hry a zábavu a internet jim obojí nabízí v nepřeberném množství. Obrovským hitem se staly sociální sítě, které umožňují komunikovat s vrstevníky, sdílet své zkušenosti, navazovat nová přátelství a známosti. Kromě pozitivních dopadů všech elektronických komunikačních technologií nás čím dál častěji potkávají i rizika s nimi spojená.

Jedním z nejzávažnějších nebezpečí, která na nás v internetovém světě číhají, se v několika posledních letech stala kyberšikana. Jedná se o závažný jev, který už dovedl několik jedinců až k suicidálnímu jednání. Kyberšikana je spjata se školním prostředím a často je důsledkem tradiční školní šikany ve třídě. To dokazuje výzkum s názvem Kyberšikana na českých školách, který byl realizován za podpory projektu Minimalizace šikany. Z výzkumu vyšlo najevo, že 80 procent agresorů je ze stejné školy jako oběť (Minimalizace šikany, ©2008). Studie společnosti Symantec ve své zprávě Norton Online Family uvedla, že 80 procent učitelů sdílí názor, že je na školách potřeba více se věnovat vzdělávání v oblasti internetové bezpečnosti a prevence kyberšikany. Stejná studie upozorňuje, že téměř 62 procent dětí po celém světě má negativní on-line zkušenost (Pc World, © 2011). Z uvedených statistik jasně vyplývá, že kyberšikana je skutečně závažný sociálně patologický jev, se kterým se potýkají děti na celém světě, proto není možné ho ignorovat.

Jedním ze základních problémů kyberšikany je skutečnost, že se odehrává ve virtuálním světě, jemuž více rozumějí děti a mladí lidé než zkušení a starší pedagogové. Často si ani pedagog s letitou praxí nedokáže představit všechny nástrahy internetové komunikace. Přesto by právě pedagog měl umět pomoci a poradit svým žákům, kteří se stanou obětí kyberšikany. Pokud se ve škole objeví případ kyberšikany, pedagog by měl umět správně reagovat a situaci vhodným způsobem ošetřit. Setkala jsem se s mnoha výzkumy a statistikami zaměřených na výskyt kyberšikany na školách, ale výzkumů spojených s kyberšikanou z pohledu

učitelů, jsem vyhledala jen v omezené míře. To jsou hlavní důvody, proč se cílovou skupinou v diplomové práci stali učitelé. Cílem diplomové práce, která je teoreticko-empirická, je analýza tématu kyberšikany a její prevence z pohledu pedagogů na vybraných základních školách. Druhým cílem je zjistit, jak jsou učitelé o sledovaném jevu informováni a jakým způsobem nahlízejí na jeho prevenci. Jestliže učitelé budou mít dostatek informací o kyberšikaně, budou schopni lépe a kvalifikovaněji poskytnout včasnou intervenci a pomoc oběti. Existuje řada metodických doporučení, jak ve škole zajistit účinnou prevenci proti šikaně a kyberšikaně. Ale právě učitelé jsou schopni posoudit, zda je systém prevence účinný a zda preventivní kroky mají smysl či nikoli.

Volba tématu vychází z mé vlastní zkušenosti. Nejednalo se o závažný případ, ale již tato skutečnost mě dovedla k myšlence, že je nutné žáky a pedagogy neustále upozorňovat na nebezpečí užívání moderních technologií a včas děti seznámit s pravidly bezpečného užívání internetu. S odstupem času jsem zjistila, že kdybych měla dostatek informací o zásadách bezpečné internetové komunikace, má negativní zkušenost v kyberprostoru by byla minimální.

Práce se v první části zabývá teoretickým shrnutím kyberšikany. V první kapitole je definována tradiční šikana, ze které kyberšikana vychází. Jsou zde uvedeny shodné a rozdílné charakteristiky obou jevů. Druhá kapitola se věnuje kyberšikaně, její oběti a pachateli kyberšikany. Popisuje formy šikany, jsou zde zmíněny dopady a důsledky, které kyberšikana může pro oběť mít. Prostor je věnován i právnímu postihu kyberšikany. Následuje kapitola o prevenci kyberšikany. Ta podrobně popisuje, jak se na prevenci podílejí rodiče dětí a jak pedagogové. Vymezuje konkrétní preventivní kroky, které by měla škola podnikat. Věnuje se školním dokumentům, které se orientují na kyberšikanu a její prevenci. Jsou zde uvedeny některé z vybraných projektů, které se zaměřují na kyberšikanu a její prevenci. Poslední kapitola teoretické části obsahuje údaje o Královeské kraji, trestné činnosti v kraji a seznamuje s projektem Kraje pro bezpečnější internet, do kterého se školy z Královeského kraje zapojily.

Empirická část diplomové práce je zaměřena na výzkum. Výzkum byl kvalitativního typu a proveden byl pomocí rozhovoru. Nejprve jsou stanoveny výzkumné cíle, výzkumné otázky a výzkumný problém. Následuje představení výsledků zjištění k jednotlivým cílům, shrnutí výsledků výzkumu a zhodnocení, jak bylo dosaženo stanovených cílů.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení pojmu tradiční šikana

Tradiční šikana je s kyberšikanou nerozlučně spjata, sdílí určité společné znaky a projevy. Ty však zároveň nabývají v online světě trochu jiných forem a v mnohém se odlišují. Kyberšikana je většinou propojena se šikanou na půdě školy, role obětí a agresorů na škole se přenáší i do kyberprostoru. Někteří autoři (např. Kolář) považují kyberšikanu za druh šikany. Proto bude nejprve vymezen pojem tradiční šikana a v následujících kapitolách se bude diplomová práce věnovat kyberšikaně. Díky tomu bude patrné, co má kyberšikana společného a odlišného s tradiční šikanou.

Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování. Dle Říčana pojem šikana zavedl pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první u nás před sametovou revolucí veřejně promluvil o šikaně v socialistické armádě, o které každý věděl, ale pro socialistickou společnost to bylo tabu (Říčan 1995, s. 25).

Nejznámějším teoretikem a zároveň praktikem šikany je Dr. Michal Kolář. Popisuje šikanu na školách a školských institucích. Kolář popisuje šikanu jako chování, které má následující rysy. „*Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci*“ (Kolář 1997, s. 20). Říčan, uvádí jinou definici: „*Šikanování říkáme tomu, když jedna skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů*“ (Říčan 1995, s. 26). Jiný autor šikanu popisuje takto: „*Jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci*“ (Martínek 2009, s. 109). Podstatnými znaky šikany je tedy agresivní, násilné chování, které má déletrvající charakter. Je tu snaha oběť zesměšnit, potupit, deprimovat, ponižit, agresor má dobrý pocit z uspokojené zlomyslnosti.

U šikany je důležitým kritériem, jak uvedené chování prožívá žák, proti kterému je agresivní chování namířené. Komplikací zpravidla bývá, že to nelze zjistit

prostým dotazem na oběť. Typický je i nepoměr mezi silami účastníků, kdy se oběť neumí nebo nemůže bránit. Důležitým rysem je samoučelnost převahy agresora nad obětí. To znamená, že šikana není zaměřena na dosažení nějakého cíle (Kolář 1997, s. 24). Cílem agrese může být agrese sama o sobě.

1.1 Oběť

Většina autorů se shoduje, že vystihnout, jak vypadá oběť, bývá obtížnější, než vystihnout charakteristiky agresora. Téměř každá skupina si dokáže vyhlédnout oběť své agrese.

Dle Koláře přesto na školách existují „typické“ oběti, které jsou opakovaně šikanovány. Jsou to nejslabší jedinci z těch nejslabších. To znamená, že neumějí skrývat strach. Důležitá je vrozená slabá reaktivita v zátěžových situacích. Oběť během střetu propadá panice, hrůze, přílišné sebekritičnosti. Často se stává, že šikanovaný žák je fyzicky slabší, ale nemusí to být pravidlem (Kolář 1997, s. 56-57). Obětí se může stát i silný, vysoký chlapec, který je však psychicky zcela bezbranný.

V případech oběti šikany se dají vysledovat určité rysy v chování a jednání těchto obětí, které agresori umí velmi dobře vycítit a zcela efektivně využít pro své cíle. Pražské primární centrum mezi ně řadí:

- fyzickou odlišnost (děti tělesně slabé, handicapované, obézní, děti s jinou barvou pleti.)
- socio-ekonomickou odlišnost (děti ze sociálně slabých rodin, které si nemohou dovolit koupit věci, které mají ostatní, nemohou trávit volný čas jako vrstevníci, nemohou se značkově oblékat.)
- psychickou odlišnost (viditelná bojácnost, nízká sebedůvěra, sebekritičnost, přecitlivělost, opožděný duševní vývoj, ale také různá míra inteligence - jak výrazně snížená, tak i vysoce nadprůměrná) (Pražské centrum primární prevence, ©2014).

Obětí se tedy může stát kdokoli. Potencionální obětí však častěji bývají děti, které se jakkoli odlišují. Ať už zjevem, chováním, zdravotním stavem nebo náboženským vyznáním či ekonomickým statutem. Obětí může být jedinec trpící úzkostnými stavy, depresemi, emoční přecitlivělostí.

1.2 Agresor

Řada jedinců si klade otázku, kdo je vlastně agresor? Jaké mají vlastnosti a z jakého prostředí pocházejí? Lze ho v kolektivu rozeznat od ostatních žáků? Co vede jedince k tomu, že záměrně někomu ubližují? Literatura rozlišuje několik typů agresorů, nejčastěji se však jedná o tři typy, které uvádí i Kolář:

1. **typ - hrubý, primitivní, impulsivní**, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy. Agresor má narušený vztah k autoritě, někdy se zapojuje do gangů páchající trestnou činností. Šikanuje masivně, nelítostně a tvrdě. Vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních. Často se vyskytuje agrese u rodičů, jakoby agresori násilí vraceli nebo napodobovali.
2. Typ – **velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechetný**, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy se u něj projevují sadistické sklony v sexuálním smyslu. Násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků. Ve výchově v rodině se setkal s uplatňováním důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.
3. Typ - „**srandista**“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, často oblíbený a vlivný. Šikanuje pro zábavu a pobavení sebe i ostatních. Snaží se upozornit na humorné a zábavné stránky šikany. V rodině byla zaznamenána citová deprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině (Kolář 1997, s. 55 - 56).

Podle Říčana (1995, s. 33-34) se badatelé shodují v tom, že sklon k agresivnímu chování se vytváří již v předškolním věku. Určitou roli hrají temperamentové vlastnosti, zejména vznětlivost a impulzivita a menší citlivost k možným následkům jednání. To dokáže ovlivnit určitý způsob výchovy, resp. zacházení s dítětem. Dítě zřejmě nejvíce poškodí nedostatek vřelého zájmu, citový chlad, ponižování, lhostejnost, prudké výbuchy negativních citů nebo dokonce nenávisť. Jestliže k tomu přistoupí bití, násilí, kruté tělesné tresty a rodičovská tolerance násilí vůči vrstevníkům či dokonce pochvala za takové jednání, je do budoucna velká pravděpodobnost, že z dítěte vyroste tyran a agresor.

Dalo by se říci, že agresorem jsou zpravidla lidé, kteří mají zvýšenou hladinu agresivity, lidé kteří se hůře ovládají, mají sníženou schopnost sebekontroly a disponují velkou fyzickou silou. Pachatel má snahu dominovat, ovládat okolí,

bezohledně se prosazovat. Má kladný vztah k projevům agrese, sklon k sadismu, sobectví a sebestřednosti. Často pachatelé trpí nedostatkem morálního citění, nemají pocity viny a lítosti, zasloužený trest vnímají jako křivdu. Inteligence u pachatele není určujícím faktorem.

1.3 Formy šikany

Pod pojmem šikana si řada lidí představí různou míru fyzického násilí. Šikana může mít však rozmanité podoby. Základní rozdělení šikany je na přímou a nepřímou. U přímé šikany jde o přímou konfrontaci agresora s obětí. Naopak u nepřímé šikany se jedná o ubližování objektu zprostředkovaně, oběť je zasažena prostřednictvím někoho/něčeho jiného. V případě verbální šikany se může jednat např. o pomluvu.

Pod přímou formu šikany se řadí šikana fyzická, verbální a neverbální. Pod nepřímou šikanu spadá verbální a sociální. Pro upřesnění a lepší přehled jsou v následující tabulce jednotlivé formy podrobně popsány. Je k nim zároveň přiřazena stejná podoba kyberšikany, která se však v projevech liší.

Tradiční (školní) šikana	Kyberšikana
Přímá	
Fyzická (bití, poškozování majetku, krádeže věcí, atd.)	Fyzická (např. úmyslné pořízování intimních fotografií a jejich umístování na internet)
Verbální (nadávky, urážení, apod.)	Verbální (např. urážlivé, výhružné e-maily či SMS)
Neverbální (např. obscénní gesta)	Neverbální (např. posílání výhružných nebo obscénních obrázků)
Nepřímá	
Sociální (např. vylučování někoho ze skupiny)	Sociální (např. vylučování někoho z online skupiny)
Verbální (např. šíření pomluv)	Verbální (např. zveřejnění soukromé konverzace či informací, šíření pomluv na internetu)
	Podvádění vydáváním se za někoho jiného, falešné nahlášení závadného obsahu.

Tabulka č. 1: Rozdíly tradiční šikany a kyberšikany

Zdroj: (Černá 2013, s. 23)

Vágnerová (2009, s. 11) rozlišuje šikanu fyzickou a psychickou. Pod fyzickou šikanu, jak už název napovídá, spadají různé podoby fyzického násilí, jako je bití, napadání, poškozování věcí, krádeže, týrání, sexuální násilí atd. U psychického šikanování oběť čelí zesměšňování, nadávkám, pomluvám, manipulaci a intrikám, šikanující dávají najevo, že se jí štítí, odsedávají si od ní apod. U psychického násilí jsou počáteční projevy často podceňovány a bagatelizovány. Je třeba si však uvědomit, že pokud se tyto prvotní projevy budou přehlížet, bude se později jejich intenzita pravděpodobně stupňovat.

2 Kyberšikana a její aspekty

Termín kyberšikana je přejat z anglického slova cyberbully. Jako synonyma k pojmu kyberšikana se používají pojmy kybernetická šikana, elektronická šikana, šikana online, digitální šikana, počítačová šikana, kybernetická agrese aj. (Vašutová 2010, s. 75).

Definovat kyberšikanu není jednoduché. Stále se jedná o poměrně nový jev a ani mezi odborníky nedošlo k jednoznačné shodě. Jako první definoval kyberšikanu Bill Belsey, který napsal, že *„kyberšikana zahrnuje použití informačních a komunikačních technologií pro podporu úmyslného, opakujícího se a nepřátelského chování jednotlivce vůči ostatním“* (Chromý 2010, s. 11). Vašutová (2010, s. 77) kyberšikanu vymezila jako: *„specifický druh násilí, který záměrně využívá k ponižování, nadávání, urážení, zastrahování, vyhrožování, vydírání a pronásledování jedinců moderních médií, např. internetu, popřípadě dalších informačních a komunikačních technologií, jako jsou mobilní telefony aj.“* Odborník na šikany Kolář uvádí definici: *„Kyberšikana je specifický druh šikany, který využívá informační a komunikační technologie“* (Kolář 2011, s. 13).

Specifickým znakem pro kyberšikanu je opakovatelnost. Ta podle Černé (2013, s. 21) může mít jinou podobu, než je tomu u tradiční šikany. Není zajišťována samotným agresorem, ale publikem (příhlížejícími). Každý nový komentář u urážlivé fotografie, každé její sdílení, kliknutí na tlačítko „to se mi líbí“, je určitou formou opakování. Agresor tak může „jen“ publikovat zraňující fotografii a kolotoč kyberšikany už zajišťuje samotné publikum v online prostoru. Tatáž autorka tvrdí, že mocenská nerovnováha, má také jinou povahu než u šikany. V tradiční šikaně se mocenská nerovnováha projevuje nejčastěji fyzickou převahou agresora. U kyberšikany je problémem fakt, že nemůžeme agresorovi zamezit v neustálém přístupu k oběti. Vzhledem k charakteru online prostředí, je oběť prakticky dostupná kdykoli a dnešní mladí lidé jsou online téměř neustále (Černá 2013, s. 21). Kyberšikana se tedy odehrává prostřednictvím elektronických médií, jednání je záměrné, opakované a agresivní. Nad záměrností jednání by se však dalo diskutovat. Agresor může na internet záměrně o oběti umístit nevhodný obsah. Ale to, že se tato nevhodná data šíří nekontrolovatelně po internetu, nemusí být záměrem ani úmyslem agresora.

Z výše uvedených kapitol vyplývá, že kyberšikana má mnoho společného s tradiční šikanou. Proto souhlasím s názorem Koláře, že kyberšikana vychází z tradiční šikany a nelze je striktně rozdělovat. Vždy je přítomno násilí, agresivita, zesměšňování, jednání je záměrné a opakovatelné. Mezi obětí a pachatelem je mocenská nerovnováha a oběť toto jednání vnímá jako nepříjemné a ubližující. Za zásadní odlišnost považuji nepřítomnost přímého kontaktu agresora s obětí a samozřejmě využití technických prostředků. Během kyberšikany, na rozdíl od tradiční šikany, se neobjevují přímé znaky šikanování, kterých by si dospělí mohli všimnout (zranění, roztrhané oblečení, ztráta věcí apod.).

Pro lepší přehlednost jsou v tabulce č. 2 shrnuty rysy tradiční šikany a kyberšikany. Z tabulky lze vyčíst, jaké jsou zřejmé rozdíly mezi tradiční šikanou a kyberšikanou a co mají naopak společného.

Tradiční (školní) šikana	Kyberšikana
Rysy	
Úmyslné agresivní chování vnímané jako ubližující.	Úmyslné agresivní chování vnímané jako ubližující.
Opakování – agresor opakovaně napadá oběť v průběhu času (jednorázový akt není šikanou)	Opakování se děje i díky veřejné povaze internetu – každé zhlédnutí urážlivého obsahu je opakováním. Agresor může jedním aktem spustit kyberšikanu trvající delší čas.
Mocenská nerovnováha – oběť se nedokáže silnějším agresorovi bránit.	Mocenská nerovnováha – oběť nedokáže technologicky obtěžování zabránit, agresor je často anonymní. Fyzická síla nerozhoduje.

Tabulka č. 2: Rozdíly tradiční šikany a kyberšikany

Zdroj: (Černá 2013, s. 23)

2.1 Agresor a oběť

Agresor a oběť kyberšikany mohou být výrazně odlišné než tomu je u tradiční šikany. Fyzická síla není hlavním aspektem agresora. Agresor nemusí být fyzicky a sociálně silný jedinec. Agresorem bývá člověk, který je zdatný v informačních technologiích. Může to tedy být prakticky kdokoli. Kyberprostor se může pro člověka, který je v reálném světě fyzicky slabší, bojácný a neprůbojný, stát místem, ve kterém se promění v agresivního jedince.

Vágnerová ve své knize píše, že agresor kyberšikany má obrovskou převahu v podobě anonymity. Výzkumy prokázaly, že až 40% obětí kyberšikany se nikdy nedozví, kdo je šikanoval. Pokud je agresor technicky zdatný, nemusí se příliš bát, že by byl vypátrán. To přispívá k tomu, že agresor své útoky stupňuje a stává se agresivnější. Útočník nevidí bezprostřední reakci oběti, jeho empatie je proto oslabená natolik, že si plně neuvědomuje důsledky svých činů (Vágnerová 2009, s. 94). Vašutová (2010, s. 91) mluví o tzv. disinhibičním efektu. Agresor svou oběť nevidí, a proto si obvykle dovolí mnohem víc, než by si dovolil při klasické formě šikany tvář v tvář. Ke ztrátě zábran u agresora dochází v důsledku redukce hmatatelné zpětné vazby. Tím, že agresor svou oběť nevidí, není schopen zhodnotit důsledky svého jednání. Stejná autorka uvádí ještě pojem deindividualizace, který vychází z Le Bonovy teorie davu. Lze říci, že anonymita jedince na internetu je silnější než anonymita v lidském davu. Proto odborníci považují internet jako prostředí bez zábran i v případech, kdy jsou v něm lidé pojmenováni, tedy méně anonymní.

Kavalír (2009, s. 92-93) rozlišuje následující typy agresorů:

1. **Pomstychtivý andělek** – pro tento typ agresora je příznačné, že se nevidí jako agresor. Vidí sám sebe jako osobu, která chrání sebe případně ostatní, bere spravedlnost do svých rukou. Často kyberšikanu sám zažil a chce se pomstít. Může být rozzlobený na svou oběť a tímto způsobem ji dává lekci.
2. **Typ bažící po moci** – se snaží ovládat druhé prostřednictvím strachu. Tito agresori chtějí dávat najevo svoji autoritu a moc a dokázat, že ostatní budou dělat to, co po nich žádá. Svými činy se často chlubí, proto vyžadují pro svoji činnost publikum. Zřídka si uvědomuje závažnost svých činů a je zdatný v oblasti informačních technologií. Tento typ je nejnebezpečnější ze všech.
3. **Sprosté holky** – kyberšikana sprostých holek je páchána obvykle ve skupině, pachateli jsou dívky a obětí většinou také dívky. Motivem je touha po obdivu ve skupině nebo partě, proto vyžadují publikum.
4. **Neúmyslný kyberagresor** – tyto jedinci kyberagresy nečiní plánovaně a s úmyslem. Mohou být pohoršeni obsahem internetového sdělení nebo videa a odpovídají ostatním bez přemýšlení o následcích svého jednání. Mají tendenci vystupovat anonymně, posílají typické šikanující zprávy, ale nedochází jim, jak je jejich chování závažné.

Stejně jako agresorem, i obětí se může stát kdokoli. Sice převažují útoky na jedince se sníženou schopností se bránit, tato schopnost však nezávisí na fyzických

ani sociálních schopnostech (Vágnerová 2009, s. 94). To může být zejména v případech, kdy si agresor vybírá oběť náhodně a pouze v kyberprostoru.

Vašutová předpokládá, že oběti kyberšikany jsou zřejmě méně obratné v používání informačně - komunikačních technologií, protože se chovají v kyberprostoru nezodpovědně až rizikově (zveřejňují své fotografie, osobní údaje apod.) Kyberšikana často vychází ze vztahů založených na předsudcích a nenávisti vůči rase, náboženství, fyzickému vzhledu, sexuální orientaci aj., (Vašutová 2010, s. 95-96). To je obdobné jako u tradiční šikany.

Černá (2013, s. 62-63) za nejčastější oběti označuje zejména děti. V online prostředí jsou zranitelné, protože jsou částí uživatelé internetu, internet využívají ke komunikaci a jejich chování v online prostoru je rizikové (zveřejňují své osobní údaje, jejich hesla nejsou dostatečně zabezpečena). Podle Koláře se obětí může stát slušný žák, ale také žák, který je považován za gaunera nebo provokatéra. Obětí kyberšikany se může stát i sám agresor. Oběť se mu tímto způsobem může mstít (Kolář 2011, s. 35). Stejný případ může nastat, pokud se na internetu vůči chování agresora zvedne odpor ze strany dalších uživatelů.

Oběť kyberšikany má určité společné znaky s obětí tradiční šikany. Dokazuje to zejména fakt, že obětí obou jevů jsou často lidé jakkoli odlišní, jak už bylo popsáno výše. U klasické šikany se často dá předpokládat, kdo je nejslabším článkem v kolektivu a kdo se lehce stane obětí agresorů. U kyberšikany se ale obětí může stát silný, v kolektivu oblíbený a sociálně zdatný žák. Osobně považuji za velmi závažné to, že agresor si může oběť vybrat zcela nahodile, například zvolením náhodného telefonního čísla. Nikdy si tak nemůžeme být jistí, zda se obětí nestaneme zrovna my. Jediné, co může ovlivnit tuto pravděpodobnost, je minimalizace aktivního života online a včasná prevence.

2.2 Formy kyberšikany

Černá (2013, s. 24-30) formy kyberšikany rozděluje do dvou oblastí. První oblastí jsou jednotlivé, konkrétní způsoby, jak k agresivnímu jednání dochází. Druhou oblastí jsou místa na internetu či v mobilním telefonu, kde ke kyberšikaně dochází (neboli média a kanály pro šíření kyberšikany). Obě tyto formy jsou popsány níže.

2.2.1 Projevy kyberšikany

Ve světě internetu a komunikačních médií se nejčastěji setkáváme s následujícími projevy kyberšikany:

Vydávání se za někoho jiného a krádež hesla

V této situaci se agresor v online prostředí vydává za oběť. Volí k tomu různé prostředky – může vytvořit falešný profil své oběti a vystupovat pod její identitou, zpravidla nevhodným a ubližujícím způsobem. Nebezpečné je to, že agresor má možnost spojit se s přáteli oběti a způsobit značné škody v jejich sociálních vztazích. Agresorovi k tomu často stačí jen vymyslet podobnou přezdívku na chatu, fóru apod. Někdy však útočník zajde tak daleko, že zcizí oběti přístupové heslo k profilu a vystupuje přímo za něj. Vzhledem k tomu, že mladí lidé často svým přátelům sdělují svá hesla, může k tomu dojít docela snadno (Černá 2013, s. 24). Podle průzkumů si uživatelé navíc často volí jednoduchá hesla, která lze rozšifrovat během několika sekund. Proto by mělo mít heslo určitý počet znaků, mělo by obsahovat číslce, je důležité ho pravidelně aktualizovat a nejbezpečnější je, pokud je heslo vytvořené z náhodně po sobě jdoucích znaků, které nemají žádný smysl.

Vyloučení a ostrakizace

Jedná se o projev kyberagrese, kdy je oběť vyloučena z nějaké skupiny, kam by chtěla nebo měla patřit. Ostrakizace je pro oběť velmi bolestná, ačkoli vlastně postrádá přímý prvek agrese. Mladí lidé pocítují velkou touhu někam patřit, být součástí skupiny. Zvláště na internetu je jasně patrné, kdo je in a kdo out – pokud někdo není přizván do facebookové skupiny nebo není pozván do online hry, může to pro něj být frustrující. I proto, že to vidí všichni – často mnohem větší skupina lidí než by tomu bylo v offline prostředí (Černá 2013, s. 25).

Flaming

Flaming znamená prudká hádka mezi uživateli virtuálního komunikačního prostředí. Nejčastěji se jedná o hádku na chatu, diskusním fóru a podobně. Název je odvozen od anglického flame, což znamená plamen, jde tedy o plamennou výměnu názoru. Komunikace je spojena s nadávkami, urážkami, agresor může i vyhrožovat. Pokud tento konflikt trvá dlouho, hovoří se o tzv. *flame war*. (Černá 2013, s. 26). Je

obtížné takovou konverzaci posuzovat z vnějšku, ale pro kyberšikanu je podstatné, že agresor se snaží poškodit oběť.

Kyberharašení a kyberstalking

Jako kyberharašení Černá označuje opakované zasílání zpráv, které oběť vnímá jako nepříjemné. Agresor posílá oběti velké množství zpráv pokaždé, když se oběť připojí nebo záměrně zahlcuje mobilní telefon oběti nechtěnými SMS či MMS. Od flamingu se liší tím, že se jedná o jednosměrnou komunikaci, kterou se snaží oběť ukončit. Ke kyberharašení dochází nejčastěji tehdy, že se původně nevinná konverzace změnila v nepříjemnou, kterou už oběť nedokáže ukončit (Černá 2013, s. 26). Situaci znesnadňuje fakt, že velké množství mladých lidí navazuje na internetu kontakt s neznámými lidmi, často jim svěřují i důvěrné informace, které dokáže agresor jednoduše využít.

Kyberstalking představuje obtěžování a pronásledování obětí prostřednictvím informačních a komunikačních technologií. Agresor zasypává oběť nevyžádanými e-maily, sms zprávami, zprávami prostřednictvím chatu, blogu, které obsahují výhrůžky, zastrašující a útočné sdělení. Agresor často vyhrožuje fyzickým násilím. Pro kyberstalking je typické, že se oběť obává o své zdraví a bezpečí (Čírtková 2013, s. 1). Často se stává, že se cyberstalking vyskytuje jako součást stalkingu.

Pomlouvání

Pomlouvání je sdělování nepravdivých informací o druhém, jehož účelem je oběť sociálně poškodit či dokonce vyloučit. Pomlouvám se lze jen těžko ubránit, protože se lživá informace extrémně rychle šíří internetem a pak si žije svým vlastním životem (Černá 2013, s. 27). Pomlouvám se člověk neubrání ani v reálném světě, ale každá pomluva je časem zapomenuta. Ve virtuálním světě se pomluva šíří rychlostí blesku a po letech se může na internetu nečekaně opět objevit. Navíc psané slovo působí opravdověji než slovo mluvené.

Odhalení a podvádění

Jde o odhalení a zveřejnění informací oběti těm, pro které nebyly určeny. Nejčastěji jde o odhalení intimních fotografií, videí, zveřejnění intimních informací jako například odhalení homosexuality. Do tohoto projevu kyberšikany se řadí

i přeposílání celých konverzací agresora a oběti, které oběť považuje za soukromé a důvěrné (Černá 2013, s. 27).

Happy slapping

Happy slapping je forma kyberšikany, kdy je jedinec fyzicky napadán skupinou či jedincem, celý útok je natáčen na mobilní telefon a následně zveřejněn na internetu. V médiích jsou známy případy, kdy ponižující video (často zahrnující i svlékání apod.) a jeho zveřejnění a šíření vedlo až k sebevraždě oběti (Černá 2013, s. 27). Happy slapping nemá zatím český ekvivalent, ale tento jev se stává stále známějším. Alarmující je zejména to, že je mezi agresory stále oblíbenější a fyzické útoky nabývají na intenzitě.

2.2.2 Média (kanály) pro šíření kyberšikany

Podoba útoků se liší podle toho, jaké médium si pro ně agresor zvolí. Proto jsou níže jednotlivá média popsána a je zde nastíněno, jaké charakteristiky mohou u jednotlivých médií být.

Sociální sítě

„Jsou to webové služby, které umožňují svým uživatelům vytvořit si vlastní profil (zpravidla veřejný nebo poloveřejný), upravit jej podle své představy (do značné míry), přátelit se s jinými uživateli, vytvářet seznamy přátel, nahrávat a sdílet fotky, videa a jiné materiály a další“ (Černá 2013, s. 28). Podstatným znakem je možnost kontaktu s ostatními a sledováním toho, co druzí dělají. Nejznámějšími sociálními sítěmi jsou Facebook, MySpace, Lidé.cz, Líbimseti.cz a další. Projevy kyberšikany jsou hanlivé, ubližující komentáře k fotografiím nebo statusům, zveřejňování fotografií a osobních informací. Na sociálních sítích se takový obsah šíří extrémní rychlostí v rámci sociálních kruhů, které jsou pro oběť důležité. Na sociálních sítích dochází velice snadno k vyloučení a ostrakizaci (Černá 2013, s. 28).

Sociální sítě jsou v dnešní době u mladých lidí velké oblíbenosti. Pokud někdo nemá založený profil na sociální síti, může se snadno stát mezi vrstevníky outsiderem. Už jen to, že má jedinec založený profil na sociální síti, zveřejňuje zde své osobní údaje a fotografie zvyšuje pravděpodobnost kyberšikany. Zároveň je ale

nutné podotknout, že založený profil na sociální síti není sám o sobě příčinou kyberšikany.

Online interaktivní hry

Hráčům online her je umožněno spolu vzájemně komunikovat například prostřednictvím chatu nebo živého hovoru (včetně vizuálního kontaktu) s ostatními hráči. Může tak dojít k obtěžování, napadání i vyhrožování. Ve hrách, kde se hráči sdružují do skupin, se stává, že je některý hráč ze skupiny vyloučen, což může, jak už bylo řečeno výše, vyvolat pocit ublížení (Černá 2013, s. 28). Zvláště u teenagerů je tento pocit ublížení a samoty velmi silný.

Webové stránky

Obecně webové stránky poskytují příležitost pro agresivní jednání na internetu. Může se jednat o webovou stránku určenou přímo za účelem někoho poškodit nebo jde o již existující stránky, které agresor pro tento účel použije. Útok se může odehrát během několika sekund a obletět celý svět. Asi nejznámější webovou stránku, která je zneužívána pro kyberšikany, je YouTube. YouTube bývá využíván v případech happy slappingu, ale mohou sem být umístěna například i zcizená videa, fotografie přetvořené do videí. Videa mohou být upravena tak, aby oběť zesměšnila a potupila. Videa samotná nemusí ubližovat tak, jako komentáře pod nimi (Černá 2013, s. 28). Především kyberšikana prostřednictvím webových stránek umožňuje přístup prakticky komukoli, kdo má připojení na internet. Divákem kyberšikany se tak může stát kdokoli na světě, což může výrazně přispět k tomu, že se oběť zhroutí.

Instant messaging a zprávy

Instant messaging jsou programy, které umožňují online komunikaci v reálném čase – např. ICQ. Kyberšikana přes instant messaging může probíhat různými způsoby. Agresor může zasílat ubližující zprávy a vzkazy, vytvořit podobnou nebo stejnou přezdívku jako má oběť a vystupovat pod její identitou, může oběť zahlcovat obtěžujícími zprávami. Stejně tak tomu může být v případě SMS a MMS (Černá 2013, s. 29).

Blogy

„Blogy jsou často obnovované internetové stránky, kterým se také někdy říká online deníky, ale nemají zdaleka jen funkci nahrazení standardního deníku“ (Černá 2013, 30). Založit si blog není nic složitého, není k tomu třeba žádných zvláštních dovedností. Uživatelé na blogy vkládají videa, fotografie, své myšlenky a pocity. Blogger může svůj blog zneužít k šíření a zveřejňování nepravdivých, negativních a urážlivých informací o oběti. Tyto údaje si může přechít a vyjadřovat se k nim kdokoli.

Elektronická pošta (e-mail)

Jednou z nejpoužívanějších forem elektronické komunikace je e-mail, proto se často stává kanálem pro šíření kyberšikany. Pro agresora je výhodou, že se může skrýt do anonymity. Většinou je velice obtížné a nemožné dopátrat se, komu e-mailová adresa patří a kdo e-maily se zraňujícím obsahem posílá. Zneužití e-mailu může být provedeno i tak, že se agresor pod e-mailem oběti přihlásí na stránky se sexuální tematikou (Černá 2013, s. 30).

Chatovací místnosti a diskusní fóra

Tyto stránky uživatelům internetu nabízejí pestré možnosti komunikace. Je zde možnost pořádat konference, využívat možnosti diskuze, či spravovat diskusní místnosti, včetně toho, že zde můžeme posílat různé typy souborů (Střihavka 2001, s. 15).

Chatovací místnosti a diskusní fóra jsou místa na internetu, kde je možné s druhými komunikovat buď v reálném čase (chaty), nebo i asynchronně (diskusní fóra). Zpravidla se chaty a fóra utvářejí k jednotlivým tématům a lidé tak mohou sdílet informace, které je zajímají. Může tak snadno dojít k pomlouvání, vyloučení, ostrakizaci a flamengu. I zde je jednoduché vydávat se za někoho jiného, chovat se nevhodně a tím oběť uvést do problémů. Stejně tak se lze na oběť navázat, získat si její důvěru a pak zneužít její důvěrné a intimní informace (Černá 2013, s. 30). Zvláště v poslední době se v médiích vyskytují časté případy, kdy si pedofilní muž vytvoří jinou identitu, vydává se na chatu za mladého muže a láká nezletilé dívky na schůzky nebo po nich vyžaduje intimní fotografie.

Internetové ankety, dotazníky

Děti a dospívající vytvářejí online dotazníky a ankety za účelem někoho zranit. Ankety se často týkají fyzického vzhledu (známkování „která z dívek ve škole je nejošklivější“ nebo anketa „kdo by se vyspal s...“) (Černá 2013, s. 28).

Z výše uvedeného vyplývá, že je poměrně velký počet projevů kyberšikany, a že pachatelé kyberšikany mají nepřehledné množství způsobů, jak kyberšikanu realizovat. Je důležité si uvědomit, že tak, jak se vyvíjejí možnosti používání informačních technologií, zvyšují se i příležitosti, jak může agresor svoji oběť ponížit, deprimovat, napadat a psychicky terorizovat. Nelze říci, jaký projev kyberšikany a jaké médium pro její šíření je pro oběť nejhorší, ale je jasné, že všechny způsoby užívání informačních technologií mají svá rizika, kterým je třeba naučit se alespoň minimálně předcházet.

2.3 Psychosociální a fyzické důsledky kyberšikany pro oběť

Stejně jako tradiční šikana, i kyberšikana má vážné dopady na oběť, které se mohou projevit ztrátou emocionální pohody, sebeúcty, sebehodnocení a pocitu osobního bezpečí. Následují depresivní stavy, pocity bezmoci a beznaděje, zhoršení školního prospěchu. Některé projevy se objevují i u obětí tradiční šikany, mohou být však intenzivnější a dlouhodobějšího charakteru.

Jestliže oběť s depresemi nevyhledá odbornou pomoc, může to vést až k omezení schopnosti fungovat v každodenním životě. Dle Vašutové (2010, s. 96) je prokázáno, že oběti trpí depresemi a sníženým sebehodnocením i několik let po ukončení kyberšikany. Šikana představuje pro oběť obtíže psychického i somatického zdraví. Dospělí, kteří v dětství zažili kyberšikanu, uvádějí, že nejsou schopni nikomu důvěřovat, mají strach z nových situací, stávají se z nich samotáři. Vysoké procento obětí se zabývá myšlenkou na sebevraždu nebo se o ni pokusí. A co je nejzávažnější, objevují se i případy dokonané sebevraždy.

Gajdošová (© 2008-2014) vymezuje dopady kyberšikany u oběti:

Negativní emoce

Kyberšikana v oběti může vzbudit více negativních emocí, než je tomu u tradiční šikany. Někteří jednotlivci mohou pod tlakem negativních emocí na

pachatele zaútočit psychicky nebo verbálně. Především u zveřejňování intimních fotografií může oběť pociťovat stud, rozpaky a pocity ponížení. Než se agresora podaří vypátrat nebo alespoň zabránit projevům, může to trvat velmi dlouhou dobu. Proto jsou způsobené negativní emoce a myšlenky dlouhotrvající a mohou způsobit až duševní nestabilitu.

Vyhýbavost, sociální izolace oběti

Když se jedinec stane obětí kyberšikany, často to může vést ke změnám v jeho dosavadních zvycích a chování. Může dojít ke značnému omezení používání sociálních sítí, ačkoli je měl dříve v oblibě, může přestat používat i mobilní telefon, aby se tak vyhnul opakování negativním projevům. Zvláště u dívek, dochází k vytvoření si nedůvěry vůči okolí, snížení kontaktů s dosavadními přáteli, k nechuti a přehnané opatrnosti seznamovat se s novými lidmi apod.

Ovlivnění chování a účasti ve škole

Mezi další důsledky kyberšikany se řadí i problémy ve škole. Patří mezi ně zhoršení pozornosti ve výuce, pokles školní výkonnosti, ale i záškoláctví a absence. Žák se může cítit v pozici podřízenosti vůči agresorovi, rovněž vnímá negativní nebo nízké hodnocení od svých spolužáků, což obvykle nadále prohlubuje jeho pocity osamělosti a nízkého sebehodnocení. Faktem je, že jednotlivé útoky u tradiční šikany skončí s koncem vyučování, kyberšikana však pokračuje i za zavřenými dveřmi pokojíčku dítěte.

Pocit ohrožení vlastního bezpečí

Pocit ztráty bezpečí může být zřetelnější, než je tomu u klasické šikany, jelikož je oběť kyberšikany dosažitelná po dobu 24 hodin denně. Na rozdíl od tradiční šikany, u obětí kyberšikany obvykle dochází k projevům verbální i fyzické agresivity a sníženému ovládnutí hněvu. Jde o obrannou reakci a vyrovnání se se stresem, kdy oběť není schopna se postavit útočníkovi tváří v tvář, neboť se s ním fyzicky nesetkává.

Zástupné aktivity

Šikanovaný jedinec se může začít věnovat i zástupným aktivitám, které odvádí pozornost od přítomného obtěžování. Mezi zástupné aktivity patří např.

nadměrná konzumace sladkého, věnování se zálibám, zlehčování situace, ale i užívání omamných látek ve snaze odlehčit a zapomenout na závažnou situaci.

Změna fyzických projevů

Zvláště u děletrvajících kyberšikany se může následkem zvýšené úzkostnosti oběti dostavit například dlouhodobé vyčerpání organismu, změna váhy, nechutenství, nevolnost, oslabená obranyschopnost. Časté jsou i psychosomatické obtíže jako jsou bolesti břicha a hlavy. Důsledkem frustrace z nemožnosti řešení vzniklé situace, může docházet k sebepoškozování, v nejhorším případě i pokusu o sebevraždu.

Jiná autorka vidí jako velkou hrozbou pro oběť fakt, že obsah kyberšikany, na který se už zapomnělo, se může po několika letech nečekaně opět objevit, takže oběť je vystavena velkému psychickému tlaku. Jedinec se může s úsilím s útokem na svou osobu vyrovnat, ale poté je znovu bolestivě zraňován (Vašutová 2010, s. 96). S tímto názorem se plně ztotožňuji. Oběť kyberšikany může žít několik let v nejistotě a nepříjemném očekávání, kdy se škodlivý obsah na internetu znovu objeví. Nikdo nemůže zaručit, že informace, které se jednou na internetu objevily, se po nějaké době neobjeví zas.

Kyberšikana může mít pro oběť vážné dopady. Z médií jsou známy i případy, kdy kyberšikana dohnala oběť až k sebevražednému jednání. Dle mého názoru by pedagogové měli mít určité povědomí o tom, co všechno může oběť kyberšikany zažívat. Může to přispět k včasnému odhalení kyberšikany a včasné intervenci. Navíc právě učitelé se často nacházejí v blízkosti svých žáků v době, kdy vypluje na povrch, že se žák stal obětí kyberšikany. Mohou pak lépe porozumět, jak se jedinec v takové situaci cítí.

2.4 Právní postih kyberšikany

Kyberšikana je velkým problémem v řadě zemí, z nichž mnohé jako reakci na nové nebezpečí přijaly nové zákony a různá bezpečnostní opatření. Například v USA je kyberšikana od roku 2006 tzv. federálním zločinem (Vágnerová 2009, s. 92). V Kalifornii od roku 2008 platí zákon, podle kterého mohou školy, jejichž studenti se stali pachateli kyberšikany, vyloučit. V Jižní Koree fungují speciální policejní týmy, které se zabývají bojem proti tomuto jevu (Posnick-goodwin, © 2008). Naše společnost vnímá kriminalitu páchanou přes informační a komunikační technologie

jako méně závažnou než kriminalitu páchanou fyzicky. Jirovský to vysvětluje tím, že následky kybernetické kriminality nejsou na první pohled vidět (Jirovský 2007, s. 47). Můžeme si položit otázku, zda je situace v České republice natolik závažná, že by naše země měla přijmout podobná opatření.

V České republice kyberšikana stejně jako tradiční šikana není trestným činem. Existuje však řada dokumentů, které s kyberšikanou souvisejí: Listina základních práv a svobod, Úmluva o právech dítěte, Školský zákon, Občanský zákoník, Zákon o ochraně osobních údajů, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

Jednání související s kyberšikanou mohou naplnit znaky skutkové podstaty a stát se tak trestným činem. Osoba, která trestný čin spáchala, je trestně odpovědná. Pokud je mladší 15 let, trestně odpovědná není. Ale soud pro mládež jí může uložit podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže některá z následujících opatření: dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného výchovného programu nebo ochrannou výchovu. Trestní odpovědnost mladistvých (15 –18 let) je posuzována soudy pro mládež podle zákona č. 218/2003 Sb. s ohledem na jejich rozumovou a mravní vyspělost osoby, proti níž se vede trestní řízení. Po dovršení 18 let věku jsou osoby plně trestně odpovědné a projednávají se běžným způsobem v trestním řízení. Mezi trestné činy, které lze spáchat v souvislosti s kyberšikanou se řadí: Ohrožování mravnosti, svádění k pohlavnímu styku, hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení, podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod, podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka, vydírání, účast na sebevraždě, pomluva, šíření pornografie, nebezpečné pronásledování (Kavalír 2009, s. 23-25).

Lukášková (2012, s. 18) uvádí konkrétní případy. Vytváření různých webů zesměšňujících oběť nebo pomlouváním na sociálních sítích se vztahují k trestnému činu pomluvy dle § 184 odst. 1, 2 trestního zákona. Opatřením si hesla k počítači poškozeného za účelem spáchání trestného činu se pachatel dopustil neoprávněného přístupu k počítačovému systému a nosiči informací dle § 231 odst. 1 písm. b) trestního zákona nebo prolomením počítačového hesla se dopouští trestného činu neoprávněného přístupu k počítačovému systému a nosiči informací dle § 230 odst. 1 trestního zákona.

Vypátrání pachatele bývá obtížné. Tak jak se vyvíjejí moderní technologie, mění se i charakteristika trestných činů způsobených jejich pomocí. Dochází ke

kvalitativní i druhové změně stop. U kyberšikany se jedná o technické stopy, „otisknuté“ na magnetických nebo optických médiích a různých zařízeních. Současné „technické“ stopy jsou zanechávány v mnohem menším množství než stopy klasické, jejich trvání může být časově omezeno (např. přepsáním dat na disk), jsou technicky i právně těžko dokazatelné apod. Stopy nemusí vést přímo k pachateli kyberšikany, mají spíše podpůrný nebo vylučovací význam (Porada, Rak 2007, s. 20-21). To vše hraje ve prospěch pachatele a je velkou nevýhodou pro vyšetřovatele i oběť.

Jak je uvedeno výše, v České republice není možné dopustit se trestného činu kyberšikany. Přesto se v souvislosti s kyberšikanou může pachatel dopustit jednání, které bude mít znaky trestného činu. Problémem však zůstává fakt, že je velmi složité a obtížné pachatele dopátrat. Na straně pachatele je anonymita, nízké riziko dopadení a často neuvážené jednání oběti. Proto je třeba zaměřit se zejména na primární prevenci, která by měla spočívat v informovanosti o bezpečném užívání internetu.

3 Prevence kyberšikany

Stejně jako u jiných sociálně patologických jevů, je i v případě kyberšikany zásadní prevence. Aby byly preventivní kroky účinné, musí se zvýšit obecná informovanost ve společnosti. Ta je v naší společnosti, jak uvádí Krejčí, poměrně nízká. Nízké povědomí o tomto jevu má za následek vysoký počet rizikového chování ve virtuálním světě a následný počet obětí (Krejčí 2010, s. 54). Je třeba si uvědomit, že díky nevědomosti útočníci ani netuší, jaké následky může jejich chování mít.

Vzhledem k rostoucímu počtu případů kyberšikany je nutné, aby se na opatření proti ní podíleli nejen pedagogové a rodiče, ale i vědečtí pracovníci, psychologové, politici a další zástupci veřejné správy. Právě prevence má vliv při výskytu negativních jevů ve školním prostředí. V následujících kapitolách bude popsáno, jaký význam má pro prevenci kyberšikany rodina, škola a pedagogové a budou představeny vybrané projekty, které se zaměřují na bezpečnější užívání internetu.

3.1 Rodiče a jejich vztah k prevenci kyberšikany

Prevence by měla zasahovat nejen do školního prostředí, ale měla by začínat již v rodině. Rodiče mohou mít na děti a jejich chování na internetu zásadní vliv. Děti používají informační technologie již od útlého dětství, a pokud jim jejich rodiče budou klást na srdce, jak je bezpečně používat, může to být jednou z příčin sníženého počtu dětských obětí kyberšikany. Na „práci“ rodičů budou moci navázat pedagogové na základních školách, což by mohlo pozitivně přispět k celému systému primární prevence. Škola se v případě výskytu kyberšikany na rodiče obrací a naopak. Proto považuji za důležité zmínit, jakou roli mají rodiče ve vztahu k prevenci kyberšikany.

Podle zprávy Norton Online Family se rodiče snaží své děti naučit základním pravidlům správného užívání internetu, která jim pomáhají předejít negativním zážitkům. 77 % rodičů uvedlo, že své děti naučili pravidlům pro bezpečné užívání internetu. Pokud děti zásady dodržují, má negativní zkušenost ve virtuálním světě „jen“ 50 % dětí. Pokud děti pravidla nedodržují, má negativní zkušenost na internetu až 82 % dětí (Pc World, © 2011). Obě čísla jsou vysoká, ale pokud by jen jedno

jediné dítě mělo být ušetřeno negativnímu zážitku na internetu, je jasné, že rady rodičů mají svůj význam.

Rodiče se nepodílejí na kyberšikaně svých dětí, ale mohou se stát nepřímými účastníky. Je to dáno jejich nezájmem o volný čas dětí, nestarají se o to, jakým způsobem používají internet a své mobilní telefony. Rodiče nemívají informace o tom, jak lze informační a komunikační technologie zneužívat ani jak je jejich dítě při používání moderních technologií zranitelné. Čím je rodič nebo vychovatel dítěte starší, tím větší má dítě náskok v oblasti počítačové gramotnosti. Děti ovládají prostředky ICT mnohdy obratněji než jejich rodiče a ti nejen že nechtějí, ale ani nejsou schopni dostatečně sledovat aktivity svých potomků (Vašutová 2010, s. 97). Sak to vysvětluje tím, že nástup informačních technologií zastihl jednotlivé generace v odlišné životní fázi nebo na jiném stupni vzdělávání. V době nástupu informačních technologií byla větší část populace mimo vzdělávací soustavu a ti, kteří ještě studovali, počítačovou gramotnost nezískali, protože školství nebylo na výuku informatiky připraveno (Sak 2007, s. 49).

Děti jsou mnohdy mimo dohled svých rodičů, neboť mobilní telefon a počítač mají často umístěný ve svém pokoji mimo jejich zorné pole. V současné době navíc není tak finančně náročné dětem moderní technologie pořídit jako tomu bylo v minulosti. Děti nemusí ani své aktivity na internetu složitě skrývat, protože rodiče nejsou technologicky zdatní do té míry, aby tyto aktivity odhalili (Vašutová 2010, s. 98). Z mého pohledu se však i dospělí v poslední době naučili využívat moderní technologie natolik, že už pro ně není tak složité kontrolovat činnost dětí na internetu jako například před 5 lety.

Pešat tvrdí, že prevence by měla začínat především u rodičů. Rodiče by měli své potomky informovat o tom, jak agresori mohou internet a další technologie zneužít. Měli by dát dítěti jistotu, že se na ně může dítě kdykoli obrátit mělo by vědět, že kdyby se něco stalo, je rodič vždy ten, který mu může pomoci. Podstatné je monitorovat, co dítě na počítači dělá. Ale takovým způsobem, aby nepřišli o důvěru svého dítěte. Důležité je, aby byl počítač v domácnosti umístěn na místě, které je v rodině společné, například obývací pokoj (Pešat 2011, s. 35). S dětmi by se rodiče měli dohodnout na určitých pravidlech, která při používání internetu budou platit. Měla by se stanovit doba, kterou budou moci u počítače děti trávit. Je možné nastavit, na které stránky bude mít dítě přístup a stránky s nedůvěryhodným obsahem

zablokovat (Bezpecnyinternet, © 2014). Je důležité s dětmi o užívání internetu hovořit, poučit ho, jaký obsah je pro něj nevodný a z jakého důvodu.

Když rodiče zjistí, že je jejich dítě obětí kyberšikany, musejí to vzít vážně a stát při něm. Rogers rodičům doporučuje následující kroky:

- Ukončit komunikaci.
- Nereagovat, neodpovídat agresorovi, nesnažit se útok vrátit, případně se nějak domluvit.
- Zamezit agresorovi přístup k dítěti.
- Zablokovat útočnickovi přístup k účtu počítače nebo telefonnímu číslu. Je-li to možné, zamezit dítěti přístup ke zdroji útoků. Kontaktovat poskytovatele služby – serveru apod.
- Uchovat důkazy (ukládat obsah zpráv, fotografovat obrazovku, tisk e-mailů atd.).
- Oznámit útok a obrátit se na odborníky
- Kontaktovat školu a specializované instituce, domluvit se na konkrétní pomoci (Rogers 2011, s. 9-10).

3.2 Pedagogové a jejich role ve vztahu ke kyberšikaně

Pro prevenci kyberšikany na základních školách a její řešení mají velký vliv pedagogové. Každá škola má svého metodika prevence, školního psychologa, speciálního pedagoga a výchovného poradce, na které se může žák eventuálně obrátit. Při výskytu sociálně patologických jevů ve škole bývají do intervence zainteresováni i třídní učitelé a ředitelé. Mezi těmito pedagogy se většinou jedná o vzájemnou spolupráci. Ve vyhlášce 116/2011, kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních jsou popsány jednotlivé pozice pedagogů, kteří se podílejí na prevenci kyberšikany a v případě kyberšikany mohou zasahovat. V následujícím textu jsou popsány.

Ředitel

Škola je povinna vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Za to nese hlavní odpovědnost ředitel školy. Mimo jiné je jeho úkolem zabezpečit poskytování

poradenských služeb ve školách. Zpravidla pomocí výchovného poradce, školního metodika prevence, popř. speciálního pedagoga a školního psychologa (mšmt, ©2014). Ředitel školy může zásadně přispět k tomu, aby se škola účastnila preventivních aktivit i nad rámec svých povinností.

Výchovný poradce

Výchovný poradce se věnuje zejména kariérovému poradenství ve škole. Kromě toho zjišťuje či zprostředkovává diagnostiku speciálně vzdělávacích potřeb u žáka nebo zajišťuje vhodné podmínky pro integraci žáků se zdravotním postižením. Výchovný poradce se zaměřuje na metodickou pomoc pedagogickým pracovníkům v otázkách kariérového poradenství žáků a poskytuje poradenství při řešení problémů žáků (školní neúspěchy, kázeňské problémy, konfliktní situace) (mšmt, ©2014). Přestože hlavní činností výchovného poradce je kariérové poradenství, měl by mít povědomí o rizikovém chování žáků, měl by umět žákům v této oblasti poskytnout pomoc, případně je odkázat na kompetentního pracovníka školy.

Školní metodik prevence

Metodik prevence se věnuje především prevenci v oblasti rizikového chování a sociálně patologických jevů. Jeho činnosti by se daly rozdělit do tří základních skupin a to: metodické a koordinační, informační a poradenské činnosti. Pod metodickou činností spadá tvorba a realizace preventivního programu školy, uskutečnění aktivit na škole zaměřených na prevenci patologických jevů, vedení činnosti pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence a v případě výskytu sociálně patologického jevu kontaktování odpovídajícího odborného pracoviště. Pod informační činností patří vzdělávání žáků a pedagogů o problematice nežádoucích jevů. Vyhledávání žáků s projevem sociálně patologických jevů, spolupráce s třídními učiteli, či příprava podmínek pro integraci žáků se specifickými poruchami chování se řadí k poradenské činnosti (mšmt, ©2014). Metodik prevence, jak už název napovídá, je nejdůležitější osobou v systému školní prevence.

Školní psycholog, speciální pedagog

Zaměstnávat školního psychologa a speciálního pedagoga není povinností školy. Školní psycholog mimo jiné spolupracuje při zápisech do první třídy, věnuje

se specifickými poruchami učení u žáků, výukovým a výchovným problémům, diagnostice nadaných dětí, či sociálnímu klimatu ve třídě. Zabývá se konzultačními, metodickými či poradenskými činnostmi (mšmt, ©2014). Pomoc školního psychologa může škola využít i v případě výskytu kyberšikan. Nejpravděpodobněji jeho pomoc vyhledá oběť kyberšikan, psycholog ale může pracovat i s třídním kolektivem, který je kyberšikanou zasažen.

Speciální pedagog se zaměřuje na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a diagnostikuje jejich potřeby, kooperuje se školskými poradenskými zařízeními a jinými odbornými pracovníky ve škole (mšmt, ©2014).

Třídní učitel

Třídního učitele pověřuje jako každého pracovníka ředitel školy. Třídní učitel má za povinnost řídit a výchovně vést kolektiv žáků ve třídě, koordinovat práci všech učitelů, kteří přijdou se třídou do styku, spolupracovat s rodiči a v neposlední řadě vést pedagogickou dokumentaci třídy (Průcha 2008, s. 39) Třídní učitel je ve školním prostředí důležitou osobu. Často má k žákům velmi blízko, je jejich třídním pedagogem několik let, podniká s nimi aktivity i mimo vyučování (výlety, zájezdy), proto k němu mohou žáci mít velkou důvěru a svěřovat se mu se svými problémy a trápením. Třídní učitel své žáky dobře zná a může lépe než ostatní pedagogové poznat, zda se nějaký žák chová podivně či má nějaké potíže.

Učitel

Učitel základní školy by měl být absolvent vysokoškolského studia s pedagogickým zaměřením. S kyberšikanou se setká v rámci svého vzdělávání na vysoké škole v psychologickém bloku. S tímto jevem se však seznámí jen okrajově. Někteří odborníci doporučují zařadit do pedagogického vzdělávání předměty zaměřující se na sociálně patologické jevy a jejich prevenci (Bělík, Šindelková 2012, s. 172). Budoucí učitelé by pak znali tuto problematiku podrobněji a naučili by se aktivně pracovat s preventivními programy.

Organizace Člověk v tísni publikovala příručku o kyberšikaně určenou pro pedagogy. V příručce jsou uvedeny přímé (chování okolí vůči jedinci) a nepřímé (chování nebo vzhled jedince) ukazatele přítomnosti kyberšikanu. Podle ukazatelů si

může pedagog včas všimnout, zda se jeho žák nestal obětí kyberšikany nebo zda žák není sám agresor. Díky tomu může pedagog poskytnout včasnou intervenci.

Nepřímé ukazatele přítomnosti kyberšikany – oběť

- Náhlé ukončení práce s počítačem.
- Proměnlivé chování a nálady.
- Nervozita při čtení SMS nebo e-mailů.
- Somatické potíže nebo nechů či strach chodit do školy, příp. časté pobývání v přítomnosti pedagoga.
- Zhoršení školního prospěchu.
- Rozčilenost, expresivnost nebo frustrace při odchodu od počítače. (Kavalír, 2009, s. 53).

Nepřímé ukazatele přítomnosti kyberšikany – agresor

- Rychlé vypínání monitoru či zavírání programů v počítači v případě přiblížení dospělého.
- Dlouhé hodiny trávené u počítače, hlavně v noci.
- Rozčilení v případě nemožnosti použít počítač.
- Přehnaný smích u počítače, hlavně v noci.
- Vyhybání hovorům o tom, co na počítači dítě dělá.
- Používá několik online účtů nebo adres (Kavalír, 2009, s. 54).

Přímé ukazatele přítomnosti kyberšikany – agresor

- Úmyslné ponižování.
- Hrubé žertování a zesměšňování.
- Pohrdání.
- Nadávky.
- Neustálé kritizování a zpochybňování.
- Poškozování a krádeže osobních věcí.
- Omezování svobody.
- Tělesné útoky (Kavalír, 2009, s. 54).

Rogers si klade otázku, na jaké úrovni mohou pedagogové pomoc oběti kyberšikany poskytnout. Kyberšikana se totiž odehrává často za hranicemi školy. Přímou léčbu musí pedagog zajistit v případě, že kyberšikana zasahuje žáky školy a děje se v době výuky. Proškolený pracovník, nejčastěji metodik prevence, rozhodne, zda řešení zvládne škola sama nebo povolá odborníka. Jestliže

kyberšikana neprobíhá v době vyučování, škola kyberšikanu přímo neřeší (Rogers 2011, s. 10). Nic by však nemělo bránit tomu, aby byla žákovi poskytnuta rada, jak se má chránit, na koho se má obrátit. Jelikož je kyberšikana většinou součástí školní šikany, vždy je třeba zmapovat vztahy ve třídě, kde se oběť kyberšikany nachází a zjistit, zda tam šikana neprobíhá.

Následující text vymezuje kroky, které by měl pedagog, a zvláště pak metodik prevence, učinit při řešení kyberšikany:

Podpořit oběť kyberšikany.

Oběť je třeba nejprve uklidnit, získat si u něj důvěru a ocenit ho za to, že o problému přišel pedagoga informovat. Pedagog by se měl obrátit na metodika prevence, ředitele školy, eventuálně na výchovného poradce. Informováni by měli být i rodiče.

Doporučit oběti, jak má postupovat dále.

Oběti je třeba vysvětlit, že se pachateli nemá mstít ani posílat podobné zprávy. Poradit jí, aby si schoval důkazy pro vyšetřování (např. aby nesmazal zprávu, kterou mu pachatel poslal, aby si pořídil záběr obrazovky). Oběť by měla být poučena o tom, že je vhodné, aby si zablokovala kontakty nebo opustila chatovací místnost.

Prošetřit všechny případy kyberšikany.

Je třeba posoudit, zda se skutečně jedná o kyberšikanu. Je důležité, aby byly zachovány důkazy, které může později u skutečně závažných případů využít policie.

Snaha vyřešit problém tak, aby se dál nešířil.

Jestliže je znám agresor, pedagog ho může požádat, aby odstranil nevhodný obsah. Pokud tak neučiní, je možné požádat správce webu, aby tento obsah odstranil on. Pedagogové mohou použít kázeňskou pravomoc, aby bylo zabráněno dalšímu šíření nevhodného obsahu. V případě nelegálního obsahu je nutné kontaktovat policii, která vyhodnotí, jak dále postupovat.

S problémem dále pracovat, viníky potrestat.

Pedagogové by měli učinit všechny kroky pro to, aby kyberšikana neopakovala. Jedná se o práci zaměřenou na změnu postojů u žáků. Škola by se měla zaměřit na prevenci. Viníky je nutno přiměřeně potrestat (E-bezpečí, ©2008 - 2014).

Pro účinnou prevenci je nezbytné, aby bylo žákům a studentům přesně vymezeno, co kyberšikana znamená. Jeden z možných způsobů je demonstrace konkrétních případů. Žák či student se tak emočně zapojí do problematiky. Může si uvědomit vlastní zranitelnost a nebrat úskalí internetu lehkovážně. Je důležité, aby

byli informováni žáci, ale i pedagogové (Hurych, Sedláček, Žaba 2013, s. 6). Vedení školy by si mělo vyhradit čas na to, aby je poučilo o této problematice.

Školy se v rámci kyberšikany zaměřují zejména na primární prevenci specifickou i nspecifickou. V primární prevenci jde o zabránění vzniku kyberšikany a objevuje se tam, kde se tento jev ještě nevyskytl. Sekundární prevence je zaměřená na předcházení rozvoje a přetrvávání rizikového chování. V tomto pojetí je sekundární prevence synonymum pro včasnou intervenci a poradenství. Mezi specifickou prevencí se řadí konkrétní aktivity cílené přímo na kyberšikanu. Do nspecifické prevence se zařazují činnosti, které jsou zaměřené na objekt preventivního působení s cílem formovat silnou, odolnou osobnost, která bude žít optimálním, zdravým životním stylem tak, aby dokázala čelit všem nástrahám.

V oblasti nspecifické primární prevence je podle Vašutové (2010, s. 103) na školách důležité:

- **Posilovat empatii žáků.** V mnoha případech si žáci neuvědomují, že jejich činy mohou jinému ublížit. Je proto vhodné posilovat u nich citlivost a ohleduplnost vůči ostatním.
- **Zlepšovat atmosféru ve třídě.** Případy kyberšikany se často objevují ve třídách, které jsou i jinak „problematické“. Preventivně mohou působit pravidelné aktivity zaměřené na zlepšování vztahů a soudržnosti ve třídě. Pozitivní vliv mají např. společné projekty nebo skupinový styl výuky.
- **Vést k úctě vůči druhým.** Kdo si váží druhých lidí, dokáže odlišit vztah od materiálních věcí a nedělá mezi lidmi rozdíly jen na základě vzhledu, oblečení nebo prospěchu.
- **Dávat pozitivní zpětnou vazbu.** Dobře míněná slova si může druhý člověk vyložit jinak. (Např. věta „Líbí se mi na tobě, že nepomlouváš“ je sice myšlena pozitivně, ale je negativně formulována. Vhodnější by bylo „Líbí se mi na tobě, že umíš udržet tajemství“.)
- **Vytvářet dobré vztahy mezi učiteli a žáky.** Důvěrný vztah přispívá k tomu, že oběti kyberšikany se s tímto problémem obrátí na svého učitele. To umožňuje mnohem rychlejší pomoc, než když se případ rozvine v „utajení“ .

Jiný autor zastává názor, že pedagogové se mohou ve školách a během vyučování řídit zásadami, které jsou vhodné jako prevence bezpečného užívání internetu. Pro pedagogy na základních školách byla vydána příručka určená pro

prevenci kyberšikany, která uvádí možná pravidla pro práci s internetem. Jedná se o specifickou prevenci a mohou se sem řadit tato pravidla (Kavalír 2009, s. 48-49):

- Zákaz používání mobilních telefonů během vyučování (měli by být vypnuté a uložené v tašce) jako prevence natáčení či fotografování žáků i učitelů.
- Pokud chce učitel cíleně přimět žáky k jiné činnosti v odborných počítačových učebnách, může blokovat přístup na internet.
- Instalace a využívání softwaru, který umožňuje učitelům informovat se přes svůj počítač, co právě žák na své ploše dělá.
- Automatické blokování vybraných webových stránek s nevhodným obsahem.
- Při hodině je zamezen přístup na stránky s hrami, chaty, sociálními sítěmi apod.
- První hodina každého roku je věnována představení pravidel práce v počítačové učebně a užívání internetu. Ta mohou být v místnosti vyvěšena.
- Veškeré aktivity na internetu jsou zaznamenávány a lze zpětně zjistit, kdo kdy přistupoval na jaké webové stránky.

3.3 Školní dokumenty a kyberšikana

Na problematiku kyberšikany reaguje i MŠMT a aktualizuje školní dokumenty, ve kterých se zaměřuje na prevenci kyberšikany a postup školy při jejím výskytu.

3.3.1 Metodické pokyny

Kyberšikanu nemohlo ministerstvo, školství mládeže a tělovýchovy ignorovat. V roce 2009 byl zveřejněn na internetových stránkách MŠMT tzv. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Tento dokument nahradil stejnojmenný pokyn z roku 2001 (Doubrava 2009, s. 12).

V metodickém pokynu je kyberšikana definována jako součást šikany. Najdeme zde stručný popis šikanování, projevů šikanování, odpovědnost školy, postupy při řešení šikany, jak vést spolupráci s rodiči a specializovanými institucemi (Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, ©2009, s. 3-5).

3.3.2 Školní preventivní program

Na základě metodického pokynu je škola povinna vytvořit školní preventivní program. Program definuje metody řešení a další opatření zaměřená přímo na nápravu šikanování. Předpokladem pro jeho fungování je dobrá všeobecná prevence rizikového chování ve škole. Každá škola vytváří vlastní školní program proti šikanování. Školní program proti šikanování je klíčovou součástí Minimálního preventivního programu (Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, ©2009, s. 5-6).

Ve školním preventivním programu jsou vyjmenovány a definovány osoby, které se na programu podílí (metodik prevence, ředitel školy, třídní učitel apod.). Program je dlouhodobý, musí ho zpracovávat každá škola. Škola v něm musí uvést své priority, krátkodobé a dlouhodobé cíle.

3.3.3 Minimální preventivní program

Školy musí zpracovávat minimální preventivní program, který platí jeden školní rok. Program je velmi konkrétní, jsou v něm uvedeny všechny preventivní aktivity či besedy v rámci jednotlivých předmětů, které se ve škole za rok udály. Na tvorbě programu se podílí metodik prevence ve spolupráci s ostatními pedagogickými pracovníky za podpory vedení školy. Cílem by mělo být vytvoření bezpečného školního prostředí.

3.3.4 Krizový plán školy

Jedná se o plán, který je individuální pro každou školu a obsahuje první pomoc při výskytu rizikového chování. Je v něm přesně vymezeno, jak postupovat v případech jednotlivých jevů a koho kontaktovat (přivolání PČR, zákonného zástupce, OSPOD). Na plánu se podílí zejména metodik prevence.

3.3.5 Školní řád

Na kyberšikanu mohou ředitelé škol reagovat změnou a aktualizací školního řádu. Může se jednat o nastavení pravidel při používání učeben, hlavně učeben sloužících k výuce pomocí počítačů. Ve školním řádu se mohou objevit pravidla používání informačních a komunikačních technologií, internetu a mobilních telefonů. Užívání ICT technologií by mělo být rozdílné během vyučování, o přestávkách i v prostorách školy. Tato pravidla by měli žáci znát a mohou být vyvěšena

v učebnách (Kubas 2011, s. 18). Se školním řádem by měli být seznámeni i rodiče žáků.

3.4 Vybrané projekty pro bezpečnější internet

Bezpečný internet.cz

Projekt Bezpečný internet.cz vznikl s cílem ukázat rizika, která hrozí uživatelům internetu spojených s používáním internetu a informovat o způsobech, jak se těmto rizikům účinně bránit. Projekt vznikl ve spolupráci České spořitelny, Microsoftu, vyhledávače Seznam.cz, za podpory Policie České republiky a společností Pierstone a Quantasoft. Všechny své služby poskytuje uživatelům zdarma. Výhodou projektu je, že oslovuje různé cílové skupiny, nezaměřuje se jen na vybranou skupinu uživatelů. Projekt poskytuje rady a pokyny pro bezpečné používání internetu a na názorných příkladech pomáhá vytvářet správné návyky internetové bezpečnosti. Snaží se informovat co nejvyšší počet uživatelů o možných rizicích spojených s používáním internetu a předpokládá, že čím víc budou lidé o těchto rizicích vědět, tím rychleji budou umět reagovat na podvodné nabídky, útočné viry nebo emaily zjišťující jejich osobní data (Bezpečný internet, ©2014).

Projekt minimalizace šikany

Minimalizace šikany je program, který se zabývá systémovým a celostátním použitelným řešením problematiky na školách. Cílem je ukázat cestu, jak účinně snížit výskyt šikany a kyberšikany na školách a nabídnout program k širokému použití na základních a středních školách v České republice. Projekt se snaží o zvýšení povědomí o šikaně a kyberšikaně i mezi rodiči a dětmi. Program uskutečňuje občanské sdružení AISIS a vznikl za finanční podpory Nadace O2 a Odborným garantem je dr. Michal Kolář, přední český odborník na šikanu (Rogers 2011, s. 14). Na oficiálních webových stránkách je uvedeno, že záměrem projektu je předat pedagogické veřejnosti ověřené nástroje a postupy pro práci se šikanou. Projekt předpokládá, že pokud budou ředitelé škol i pedagogové na řešení šikany odborně připraveni a budou mít oporu v rodičovské veřejnosti, bude možné se šikanou úspěšně bojovat (Minimalizace šikany, ©2008).

Projekt Minimalizace šikany vytváří metodické materiály pro školy a informační letáky pro rodiče a děti. Spolupracuje s MŠMT a Českou školní inspekcí. V roce 2008 zorganizoval dětskou kampaň s názvem Stop šikaně

a následně i kampaň Stop kyberšikaně. Dětem, rodičům i vyučujícím nabízí internetovou poradnu. Na základě měření výskytu šikany na sedmnácti školách před zahájením projektu a po jeho ukončení bylo prokázáno, že se na těchto školách výskyt šikany výrazně snížil (Rogers 2011, s. 14-15).

Projekt E-bezpečí

Projekt E-Bezpečí je celorepublikový projekt zaměřený na prevenci, vzdělávání, výzkum, intervenci a osvětu spojenou rizikovým chováním na internetu. Projekt uskutečňuje Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého ve spolupráci s dalšími organizacemi. Je časově neohraničený a zaměřuje se na nebezpečné internetové jevy, které ohrožují děti i dospělé. Projekt nabízí vzdělávání v oblasti předcházení a řešení kyberšikany a stejně jako projekt Minimalizace šikany, i E-bezpečí se věnuje tvorbě metodických materiálů a provozuje internetovou poradnu. E-Bezpečí je podporovaný ministerstvem vnitra, ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Policií ČR, představuje velmi důležitý článek v oblasti prevence online kriminality – a to na národní úrovni (E-bezpečí, ©2008).

Národní centrum pro bezpečnější internet

Jedná se o neziskové nevládní sdružení, které se věnuje zvyšování povědomí o hrozbách online komunikace. Snaží se propagovat odpovědné chování na internetu a pomáhá dětem, které se v rámci internetové komunikace staly obětí. Nabízí vzdělávací semináře a školení z oblasti rizik v užívání internetové komunikace a prevence internetové kriminality. Národní centrum bezpečnějšího internetu realizuje následující aktivity: Safeinternet.cz, Bezpečně online, Horkou linku, Linku pomoci (Rogers 2011, s. 16-17).

Seznam se bezpečně

V projektu Seznam se bezpečně se jedná o dva filmy určené dětem ve věku 10-16 let, jejich rodičům a pedagogům. Oba díly získaly záštitu MŠMT ČR a byly distribuovány do všech základních škol v České republice. Filmy informují o nástrahách internetu a nebezpečí, která jsou skryta za nejrůznějšími identitami. Cílem je upozornit na nebezpečí skrytá za nejrůznějšími identitami na internetu a naučit uživatele řešit situace, do kterých se mohou dostat. Oba filmy komentuje

Mirek Vaňura, autor pořadu „112, V ohrožení“ na TV Nova. V jednotlivých příbězích prvního dílu jsou ukázána rizika anonymního seznamování. Film představuje např. příběh o Andree, která byla na schůzce naslepo znásilněna, nebo ukazuje malou Moniku, která si nevědomě dopisovala s pedofilem. Druhý díl upozorňuje na vzrůstající problém tzv. sociálního inženýrství a dětskou prostituci. Připomene dětem, že na internetu je vše věčné (Seznam se bezpečně, ©2015). Projekt Seznam se bezpečně sází zejména na skutečné příběhy, které na diváky zapůsobí více než zákazy, příkazy a rady dospělých lidí.

Zdá se, že prevence kyberšikany není na úplném počátku, ale během několika let se rozvinula na poměrně vysokou úroveň. Na kyberšikanu začalo reagovat nejen ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy, ale i nestátní subjekty. Školy mají ve svém školním preventivním programu strategie a plány, jak šikaně společně s kyberšikanou předcházet, v krizovém plánu školy mají vymezené kroky, jak postupovat v případě výskytu kyberšikany na půdě školy. V České republice vznikla řada projektů a programů na podporu primární i sekundární prevence kyberšikany. Projekty jsou zaměřeny zejména na děti, školy a pedagogy a jejich osvětu. Jako pozitivum vidím to, že vládní i nevládní subjekty spolu navzájem spolupracují a za vzájemné podpory se snaží vytvořit účinný systém prevence, díky kterému se pomalu zvyšuje informovanost o nástrahách internetu.

4 Královehradecký kraj

Jelikož je diplomová práce zaměřena na Královehradecký kraj, je zde stručně zmíněna charakteristika kraje, včetně statistiky týkající se trestních činů. Považuji za opodstatněné zmínit, že Královehradecký kraj se zapojil do celorepublikového projektu Kraje pro bezpečnější internet, což je podrobně popsáno v podkapitole 4.1.

Královehradecký kraj leží v severovýchodní části Čech. Nejvýznamnější město a krajskou metropolí je Hradec Králové. Od hlavního města Prahy je vzdálený 112 km. Na počátku roku 2014 měl kraj celkem 551 557 obyvatel, což je 5,3 % celkového počtu obyvatel České republiky. Nejlidnatějším okresem je okres Hradec Králové s 163 tisíci obyvateli. Královehradecký kraj měl k 31. 12. 2013 stále nejnižší podíl obyvatel ve věku 15–64 let ze všech krajů (68,2 %) a druhý nejvyšší podíl obyvatel ve věku nad 65 let (17,1 %) po Praze. Nejvyšší podíl obyvatel do 14 let měly okresy Náchod a Rychnov nad Kněžnou, nejvyšší podíl obyvatel ve věku 15–64 let byl v okrese Trutnov a ve věkové skupině nad 65 let v okrese Hradec Králové. V Kraji se nachází 299 základních škol (kr-kralovehradecky.cz, ©2014).

Kyberšikana sice není trestný čin, ale jednání související s kyberšikanou může naplnit znaky skutkové podstaty a stát se tak trestným činem. Proto bych zde ráda zmínila stručnou statistiku trestných činů nezletilých v Královehradeckém kraji. Podle závěrečné zprávy Krajského ředitelství z celkového počtu 5 067 pachatelů stíhaných v roce 2013 vzrostl v roce 2014 počet nezletilých (od 1 - 14 let) na 70 (o čtyři více než tomu bylo v předešlém roce). Nezletilí spáchali o 17 skutků více, celkem to je 80 skutků. Kriminalita nezletilých (od 1 - 14 let), směřuje podobně jako v předešlém období do oblasti obecné kriminality (76 skutků), kde se dopouštěli násilné trestné činnosti (23 skutků), z toho vydírání (10 skutků). Mravnostní kriminalita se objevila pouze v deseti případech a všechny se týkaly pohlavního zneužívání, u majetkové kriminality (34 skutků) převládají prosté krádeže (18 skutků), krádeže vloupáním (10 skutků) a v ostatních kriminálních činech (9 skutků) je to nedovolená výroba a držení psychotropních látek a jedů (6 skutků). Zbývající kriminalita eviduje 1 skutek a v oblasti hospodářské kriminality jsou to 3 prokázané skutky (Krajské ředitelství policie Královehradeckého kraje, 2013, s. 3). Mezi trestné činy, které by mohly souviset s kyberšikanou se řadí trestné činy vydírání či pohlavní zneužívání (svádění k pohlavnímu styku). Podrobnější statistika, která by se týkala kyberšikany v královehradeckém kraji neexistuje.

4.1 Projekt Kraje pro bezpečnější internet

Královehradecký kraj se zařadil mezi kraje, které se zúčastnily projektu Kraje pro bezpečnější internet. Projekt Kraje pro bezpečný internet vznikl za podpory Asociace krajů ČR. Projekt se konal v roce 2014 a jeho cílem je zvýšit informovanost o rizicích internetu a možnostech prevence a pomoci. V roce 2014 projekt oslovil co nejširší a věkově různorodou veřejnost, spuštěn byl 1. září 2014. Projekt je založen na on-line kvízu a on-line kurzu pro děti a mládež, jejich rodiče a veřejnost, pro pracovníky Policie ČR a pro sociální pracovníky. On-line kvíz a obsah kurzů vytvořilo Národní centrum bezpečnějšího internetu, realizaci e-learningového modulu zajistila společnost Servodata ve spolupráci společnosti Microsoft. Na realizaci projektu se organizačně a finančně podílí osm zapojených krajů včetně Královehradeckého (kpbi, ©2014).

Do projektu se zapojilo celkem 26 tisíc dětí a rodičů, v Královehradeckém kraji se projektu zúčastnilo 650 dětí ze 77 škol. V celorepublikovém porovnání byl Královehradecký kraj na druhém místě. Nejúspěšnější školou v rámci kraje bylo Gymnázium v Trutnově, ze kterého se zúčastnilo 103 úspěšných řešitelů, což je nejvyšší počet z jedné školy. Žáci základních škol se mohli zúčastnit vědomostního kvízu o X-box, tablet a chytrý telefon a další dárky věnované krajem (Götzová, ©2014).

EMPIRICKÁ ČÁST

Základní škola je místo, kde děti tráví velkou část svého dne a společnost jim zde dělají pedagogové. Proto by pedagogové měli umět být nápomocni v případech, kdy to děti a situace vyžadují. Stejně by tomu mělo být v případech kyberšikan. Podle výzkumu, zveřejněném v roce 2009, si 90% učitelů neumí s kyberšikanou správně poradit. Ve většině případů pedagogové odkážou rodiče na policii a sami nevyvíjejí snahu situaci v rámci školy řešit. To souvisí s tím, že pedagogové o tomto jevu nemají dostatek informací a znalostí (Wallerová, © 1999-2015). Výzkum je však 6 let starý, a stav se od té doby mohl změnit. Proto je empirická část diplomové práce, která navazuje na část teoretickou, zaměřena na to, jaké povědomí mají učitelé o kyberšikaně.

5 Formulace výzkumu

Na počátku výzkumného šetření byl stanoven výzkumný problém, který by měl jasně pojmenovat, čemu se bude výzkum věnovat. Výzkumný problém je něco, co se odehrává v sociální realitě a je to svým způsobem problematické. Mělo by to být to, čemu jasně nerozumíme nebo s čím neumíme zacházet. Výzkumný problém je často zaměřen na konkrétní skupinu či místo. Důvodem je vyhnout se příliš obecné formulaci (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 64-65).

Výzkumný problém pro výzkum diplomové práce zní: Jaké informace mají učitelé o sledovaném jevu a jaký mají učitelé na ZŠ náhled na prevenci zaměřenou na kyberšikanu?

Před samotným výzkumem je třeba si definovat cíl výzkumu. Dle Hendla (2004, s. 14) by cílem výzkumu mělo být získání poznatků, jež popisují a vysvětlují svět kolem nás.

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jak jsou učitelé o kyberšikaně informováni a jaký náhled mají učitelé na základní škole na prevenci zaměřenou na kyberšikanu.

K dosažení hlavního cíle výzkumu byly definovány čtyři dílčí cíle.

První dílčí cíl: Zjistit, jaké podstatné znaky pedagogové připisují kyberšikaně.

Druhý dílčí cíl: Zjistit, jaké zkušenosti mají učitelé na ZŠ s kyberšikanou.

Třetí dílčí cíl Prozkoumat, jaké představy mají o dopadech kyberšikan u žáků.

Čtvrtý dílčí cíl: Zjistit, jaké konkrétní kroky učitelé na ZŠ realizují vzhledem k prevenci kyberšikan.

Společně s výzkumným problémem a cíly výzkumu je třeba definovat i výzkumné otázky. Výzkumné otázky využívá kvalitativní výzkum a jsou ekvivalentem k hypotézám, kterých využívá výzkum kvantitativní. Šedřová (2007, s. 69) uvádí, že výzkumné otázky tvoří jádro výzkumného projektu. Pomáhají vést výzkum tak, aby poskytl takové výsledky, které by byly v souladu se stanovenými cíly a ukazují cestu, jak výzkum vést.

Vzhledem k cílům výzkumu byly zvoleny následující výzkumné otázky, které napomohli ke správné realizaci výzkumu:

- Co učitelé na ZŠ zahrnují pod pojem kyberšikana?
- Jaké zkušenosti s kyberšikanou u žáků mají učitelé na ZŠ?
- Jakým způsobem učitelé na ZŠ vnímají dopady kyberšikany na oběť?
- Jaké zkušenosti mají učitelé na ZŠ s prevencí kyberšikany?

5.1 Metody a techniky výzkumu

Na počátku výzkumného šetření bylo velkou otázkou, jaký zvolit typ výzkumu. Kvantitativní i kvalitativní výzkum má své výhody i úskalí. Podle Pelikána kvantitativní zpracování je schopno odhalit tendence a do jisté míry zákonitosti, ale nemůže najít řešení pro jednotlivé případy. V přeneseném slova smyslu by kvantitativní výzkum mohl být považován za velkou síť s velkými oky, která zachytí největší „úlovky“. Kvalitativní analýza může jít hlouběji a pronikat do dalších souvislostí, které při kvantitativním výzkumu unikají (Pelikán 1998, s. 34). Po důkladném zvážení byl pro výzkum k diplomové práci zvolen kvalitativní výzkum. Vzhledem k oblasti zkoumání považuji tento druh jako vhodnější. Umožňuje hlubší vhled do problematiky, i když na úkor počtu respondentů.

Dle slov Hendla se kvalitativní výzkum vyznačuje tím, že zahrnuje popis a porozumění výzkumného problému a snaží se o vytvoření komplexního obrazu zkoumaného problému. Hendl také uvádí, že kvalitativní výzkum umožňuje získání hloubkové interpretace situace, sledovat vývoj a zkoumat příslušné procesy. Kvalitativní výzkum je charakteristický delším a intenzivnějším kontaktem s terénem, případem jedince či skupiny. Tyto případy zrcadlí každodennost jedinců, skupin, společností nebo organizací (Hendl 2005, s. 51).

Gavora (2008, s. 34) píše, že hlavním cílem kvantitativního výzkumu je porozumět člověku a chápat jeho vlastní hlediska. Zastánci kvalitativního výzkumu vidí člověka nebo skupinu lidí jako jedinečné a výjimečné. Proto by se měl jedinec zkoumat z holistického, tedy celostního pohledu. Kvalitativního výzkumníka, dle Gavory, zajímají konkrétní případy, konkrétní lidé či skupiny lidí. Cílem podle něj není široké zobecnění údajů, ale hluboké proniknutí do konkrétního případu a objevení nových souvislostí.

Kvalitativní způsob výzkumu byl zvolen pro své přednosti, za které považují zejména možnost porozumět problému, který lze zkoumat více do hloubky a zjistit o něm mnoho cenných informací.

Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek „*je množina všech prvků, patřících do okruhu osob nebo jevů, které mají být zkoumány v daném výzkumu*“ (Pelikán 1998, s. 48). Zahrnuje výběr respondentů, kteří jsou pro realizaci výzkumu stěžejní. Výběr výzkumného vzorku byl záměrný, protože bylo třeba vybrat určitý soubor lidí, kteří se vyznačují stejnými znaky. Zároveň výběr výzkumného vzorku ovlivnila dostupnost škol, které byly v blízkosti mého bydliště.

Vzhledem k tématu diplomové práce byli jako výzkumný vzorek zvoleni pedagogové na základních školách v Královéhradeckém kraji. Pro výzkum byl zvolen počet šesti respondentů. Jednalo se o tři pedagogy, kteří zároveň vykonávají funkci metodika prevence, a tři pedagogové, kteří takovou funkci nevykonávají. Důvodem pro výběr tří metodiků prevence a tří běžných učitelů bylo možné srovnání mezi výpověďmi obou skupin. Metodici prevence by měli mít větší přehled o sledovaném jevu, znát preventivní aktivity a kroky směřované proti vzniku kyberšikany a měli by znát postup, který by měl být realizován v případě výskytu kyberšikany ve škole. Jelikož byl výzkum realizován ve školním prostředí, kde je převážná část pracovníků ženského pohlaví, byli všichni respondenti ženy a pouze jeden muž.

Respondent 1: První respondentka pracuje na Základní škole v obci Lovčice, na prvním stupni. Její učitelská praxe je 25 let, z toho je 6 let metodikem prevence. Ve škole vyučuje předměty český jazyk, matematika a občanská výchova.

Respondent 2: Druhý respondent působí na Základní škole V. Kl. Klicpery v Novém Bydžově na prvním stupni. Jako pedagog pracuje 25 let, není metodikem prevence a vyučuje tělesnou výchovu a hudební výchovu.

Respondent 3: Třetí respondentka vyučuje na Základní škole v Chlumci nad Cidlinou. Vyučuje žáky na druhém stupni, jako učitelka pracuje 27 let, z toho 10 let jako metodik prevence. Vyučuje český jazyk, ruský jazyk a občanskou výchovu.

Respondent 4: Čtvrtá respondentka, pracuje také na druhém stupni Základní školy v Chlumci nad Cidlinou. Učitelkou je 21 let a své žáky učí matematiku, chemii a informatiku. Metodikem prevence není.

Respondent 5: Pátá respondentka pracuje jako učitelka na Základní škole Karla IV. v Novém Bydžově. Působí na druhém stupni, její praxe pedagoga je 10 let. Její aprobace jsou předměty hudební výchova, dějepis a výchova ke zdraví.

Respondent 6: Poslední respondentkou byla učitelka ze Základní školy v Nechanicích. Vyučuje na druhém stupni, jako učitelka pracuje 5 let, z toho je jeden rok metodikem prevence. Vyučuje dějepis a český jazyk.

Pro lepší přehlednost jsou údaje o respondentech zpracovány v následující tabulce č. 3.

Respondent	ZŠ	Stupeň, na kterém učitel vyučuje	Pedagogická praxe	Praxe metodika prevence	Vyučované předměty
R1	ZŠ Lovčice	1.	25 let	6 let	Čj, M, OV
R2	ZŠ V. Kl. Klicpery v Novém Bydžově	1.	25 let	-	TV, HV
R3	ZŠ Chlumec n. C.	2.	27 let	10	Čj, Rj, OV
R4	ZŠ Chlumec n. C	2.	21 let	-	M, CH, Informatika
R5	ZŠ Karla IV. v Novém Bydžově	2.	10 let	-	HV, D, Výchova ke zdraví
R 6	ZŠ Nechanice	2.	5 let	1	Čj, D

Tabulka č. 3: Údaje o respondentech

Zdroj: vlastní zpracování

Etické zásady výzkumu

Během každého výzkumu je třeba dodržovat určitá pravidla etického výzkumu. Výzkumníkovi by mělo být lhostejné, zda se respondenty stali oběti trestných činů, pedagogové nebo uživatelé drog. Důsledky výzkumu a zejména interpretaci získaných dat by měl každý výzkumník realizovat s ohledem na etické zásady výzkumu.

Jednou ze zásad je důvěrnost. Jde o to, že nebudou zveřejněny žádné záznamy, z kterých by byla jasná totožnost respondenta. Pokud toho není možné dosáhnout, výzkum by neměl být realizován. Respondenti by měli být poučeni

o zachování důvěrnosti a během všech fází výzkumu by tento princip měl být důsledně dodržován (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 47).

Dalším důležitým principem je získání poučeného souhlasu. V praxi vyslovení poučeného souhlasu znamená, že respondenti budou s výzkumem dobrovolně souhlasit. Součástí je seznámení s povahou výzkumu a veškerými případnými důsledky své účasti na výzkumu (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 48). Poučený souhlas by měl být zdokumentován, nejlépe nahrán na diktafon nebo podepsán písemně.

Třetí etickou zásadou je zpřístupnění práce účastníkům výzkumu. Tato zásada je nejméně diskutabilní, ale obecně platí, že pokud badatel respondentovi slíbí, že mu předá výsledky výzkumu, měl by to tak udělat. Otázkou zůstává, zda nebudou výsledky výzkumu zkresleny. Pokud je možné jednu věc interpretovat dvěma způsoby, nevybere si výzkumník ten způsob, který bude pro respondenta nekritický (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 48)?

Rozhovor

Zvolená metoda pro výzkum byl rozhovor. Jedná se o nejčastější typ metody v kvalitativním výzkumu. Podle slov Švaříčka jsou prostřednictvím rozhovoru zkoumání jedinci nebo specifické skupiny z určitého prostředí s cílem pochopit jejich jednání a porozumět jejich pohledu na věc. Rozhovor umožňuje zachytit výpovědi a slova v jejich přirozené podobě (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 159-160). Pelikán ve své knize píše, že se rozhovor neopírá o písemné vyjádření respondenta, ale o ústní komunikaci tváří v tvář. Výzkumník by měl používat jazyk, kterému dotazovaný porozumí a bude pro něj přirozený (Pelikán 1998, s. 117). Respondent by měl kladeným otázkám rozumět a odborné termíny by mu měly být vysvětleny.

Výzkumné šetření bylo provedeno pomocí polostrukturovaného rozhovoru, který je kompromisem mezi rozhovorem strukturovaným a nestrukturovaným. Při tomto typu rozhovoru má výzkumník připraveny základní témata s okruhy otázek, které během dotazování může upravovat. Pořadí otázek je možné měnit, případně se mohou vytvářet otázky nové, podle toho, jakým směrem se rozhovor ubírá (Gavora 2008, s. 139). To umožňuje se k důležitým věcem řečeným během rozhovoru volně vracet a získat bližší informace.

Jak bylo již popsáno výše, rozhovory byly provedeny se šesti respondenty v pěti základních školách. Nejprve byl(a) kontaktován(a) ředitel(ka) školy

a požádán(a) o souhlas s poskytnutím rozhovoru s pedagogy na škole. Rozhovory byly provedeny v prostředí školy, pouze dva rozhovory se konaly v domácnosti respondentů. V rozhovoru byly kladeny otevřené otázky, které umožňují volně vyjádřit své pocity, myšlenky a dojmy. Při formulování otázek byla snaha o jejich koncipování tak, aby nepodsouvaly „správné odpovědi“. Respondenti považovali otázky za srozumitelné. Rozhovor byl individuálně uzpůsoben přímo respondentovi, jeho tempu řeči, vyjadřování, pokud jsem považovala za vhodné, otázku jsem pro lepší porozumění přeformulovala. Během rozhovoru jsem se snažila klást otázky tak, aby byl zachován neutrální postoj a nebyl ovlivněn obsah sdělení. Respondentům byl dán prostor pro vyjádření svých myšlenek, pokud se však stalo, že se příliš odchýlili od tématu, byl rozhovor nasměrován zpět k podstatě věci.

V úvodu předem domluveného rozhovoru jsem se nejprve představila, seznámila respondenta s tématem mé diplomové práce a požádala o souhlas s nahráváním na diktafon. Podle Švaříčka a Šed'ové je nezbytné pro jakoukoli práci s daty přesný přepis nahrávek rozhovorů. Co nejpřesnější přepis vede k tomu, aby si výzkumník byl schopen vybavit intonaci hlasu, ironii či pomlky, což vede k přesnému vyhodnocení obsahu sdělení (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 41). S nahráváním na diktafon dva dotazovaní bohužel nesouhlasili, proto došlo pouze k písemnému zaznamenávání odpovědí. Písemné zaznamenávání bylo co nejpřesnější, rozhovor však bylo těžší s respondenty vést.

Výzkum byl realizován s ohledem na etické zásady výzkumu. Účastníci rozhovoru byli ujištěni o tom, že výzkum je prováděn anonymně, nikde nebudou zaznamenány jména respondentů ani jiné osobní údaje, pouze budou uvedeny názvy základních škol, kde působí. Respondenti byli informováni o tom, kde a jakým způsobem bude výsledná diplomová práce dohledatelná. První otázky směřovaly k obecným údajům o respondentech, poté již následovaly hlavní otázky o kyberšikaně. Na závěr bylo respondentovi poděkováno za ochotu a čas věnovaný provedení rozhovoru a pedagog byl opětovně ujištěn o anonymitě. V příloze je uveden jeden rozhovor doslovně přepsaný a jeden rozhovor přepsaný zkráceně. Vzhledem k cílům výzkumu byly otázky rozhovoru rozděleny do tří částí – vnímání kyberšikany, dopady kyberšikany a prevence. Celkem se jednalo o 15 otázek, které byly v závislosti na průběhu rozhovoru pozměněny, vynechány či zformulovány nové.

Otázky k rozhovoru:

1. Na jakém stupni a jaké předměty učíte?
2. Jak dlouho působíte jako pedagog a jak dlouho jako metodik prevence?

Vnímání kyberšikany:

3. Co je podle vás kyberšikana? Můžete uvést konkrétní příklady kyberšikany?
4. Myslíte si, že je téma kyberšikany v současné době aktuální a proč?
5. Máte zkušenosti s případem kyberšikany? V případě, že ano, popište ji.
6. V čem je podle Vás kyberšikana odlišná od tradiční šikany?

Dopady kyberšikany:

7. Jaké dopady podle vás má kyberšikana na oběť?
8. V čem jsou podle vás dopady kyberšikany na oběť odlišné od dopadů u tradiční šikany?
9. Myslíte, že dopady kyberšikany na oběť mohou zásadně ovlivnit její další život? Jak?

Prevence:

10. Jak byste popsali prevenci kyberšikany na vaší ZŠ? Je podle Vás dostatečná?
11. Absolvovala/a jste někdy během své pedagogické praxe školení či semináře o kyberšikaně?
12. Kdybyste měl/a podezření na kyberšikanu ve vaší škole, jak byste se zachoval/a a kam byste se obrátil/a o pomoc?
13. Realizujete na vaší škole nějaké konkrétní preventivní aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany? Jaké?
14. Znáte nějaké konkrétní preventivní projekty či programy zaměřené na kyberšikanu? Jaké?
15. Účastnila se vaše škola projektu Kraje pro bezpečnější internet?

5.2 Metody vyhodnocování a interpretace

Analýza a interpretace kvalitativního výzkumu je založena na uspořádání, shromažďování a seskupování získaných dat tak, aby byla odhalena témata, pravidelnosti, datová seskupení a vztahy (Hendl, 2005, s. 223).

Pro analýzu a interpretaci byla zvolena metoda otevřeného kódování. Dle Šed'ové technika otevřeného kódování představuje postup, který napomáhá rozebrat údaje z rozhovoru, konceptualizovat a složit je novým způsobem (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 211). Jedná se o techniku, která je díky své jednoduchosti a zároveň účinnosti v kvalitativním výzkumu používána nejčastěji.

Data z provedeného výzkumu byla získána ve formě nahrávek z diktafonu. Proto byly rozhovory přepsány do záznamových archů, které byly označeny základními údaji o respondentech. Rozhovory byly přepsány bez tzv. slovní vaty, kterou respondenti v některých případech často používali. To přispělo k získání přehledného přepisu dat z kvalitativního výzkumu.

Nejprve byl přepsaný text rozdělen na jednotky (věty, odstavce) a k nim byl přidělen nějaký kód, tedy název nebo označení. Kódem bylo slovo, které vystihovalo určitý typ sdělení. Jednalo se o jednotlivé údaje, pojetí, zvláštnosti či znaky. Název mohl být použit i ve slangovém jazyce tak, jak jej respondenti používali. Poté byly podobné kódy seřazeny do kategorií. Nakonec byla použita technika „vyložení karet“ – tedy utřídění kategorií a jejich převedení na text. Doslovné výroky respondentů jsou uvedeny v uvozovkách.

Údaje, které vplynuly z rozhovoru, uspořádané do kategorií:

Představy o kyberšikaně

První kategorie se zaměřuje na to, co všechno učitelé zahrnují pod pojem kyberšikana a je reakcí na první výzkumnou otázku: **Co učitelé na ZŠ zahrnují pod pojem kyberšikana?** Respondenti mohli uvést konkrétní případ, z čehož bylo ověřeno, zda skutečně ví, co obsahuje pojem kyberšikana. Z rozhovoru vplynulo, co si učitelé pod kyberšikanou představují a jaké podstatné údaje v souvislosti s kyberšikanou se jim vybaví.

- R1: „Myslím si, že kyberšikana je obtěžování po médiích. Obtěžování sms, zprávami, maily, na FB, slovní napadání, ponižování.“
- R2: „Je to nepříjemnost pro dítě, kdy si dítě píše ve skutečnosti s někým jiným, než si myslí a ten někdo po něm něco chce a třeba ho vydírá.“
- R3: „Pronásledování prostřednictvím mobilů a počítačů.“
- R4: „Takže tím, že někdo někoho uráží, nadává a on se nemůže okamžitě bránit, protože není okamžitá reakce, takže to si představuji pod kyberšikanou.“
- R5: „Šikana přes internet, facebook, kdy někdo píše něco negativního, zesměšňuje.“
- R6: „Kyberšikana je šikana přes mobily, internet. Takže posměchy, výhrůžky, nadávky, zveřejňování nějakých důvěrných informací.“

Dva respondenti kyberšikanu spojili do souvislosti s trestnou činností.

- R2: „Je to trestná činnost probíhající na internetu.“
- R4: „Vlastně trestná sama o sobě není. Asi bude záležet na konkrétním případě.“

Hlavním znakem pro kyberšikanu respondenti uvedli anonymitu a sdělili, že podle nich je tento jev v současné době v naší společnosti velmi aktuální téma. Jako další podstatný znak uvedli opakovatelnost a hrozbu v podobě velké publika.

- R1: „,...mohou zde být anonymní a nikdo neřekne nic do očí. Ale u šikany ví, s kým má tu čest a může mu to vrátit.“
- R2: „Ale tradiční šikana je spojena s tím, že se odehrává tváří v tvář, má konkrétního pachatele, chybí tam anonymita.“
- R3: „A myslí si, že za počítačem a mobilem je anonym.“
- R6: „Je tam důležitá anonymita...“
- R1: „Určitě, je to velmi aktuální, všechny děti média využívají,...“
- R2: „Je na výsost aktuální téma, protože děti nejsou schopny domýšlet důsledky a závažnost svého jednání na internetu.“
- R3: „Určitě je to aktuální téma, z těch forem šikany je nejčastější, protože jsou média přístupná.“

- R4: „Myslím si, že je to aktuální téma,.... Dávají se letáčky, hovoří se o tom v televizi,....“
- R5: „Jednoznačně aktuální téma. Každé z dětí má facebook, neustále se tam střetávají.“
- R6: „Kyberšikana je velmi aktuální, protože média jsou všude kolem nás a děti u nich tráví každý den.“
- R1: „.....těžko dokážete toho, že by z internetu zmizely všechny sprosté a urážející komentáře a už vůbec nikdo neovlivní, jestli se třeba za 10 let nějaká intimní fotka neobjeví znovu“
- R5: „.....opakovaně, neustále napadá toho druhého. ....to co se tam jednou dá, tak se nedá smazat a člověka to může pronásledovat hodně dlouho.“
- R6: „I když to přestane, nikdy člověk nemůže vědět, že se to nebude za nedlouho zase opakovat.“
- R3: „Najednou oběť vidí, že nestojí proti jednomu, ale že jsou tam všichni. Že to není jenom mezi dvěma lidmi, kterých se to týká, ale dozví se to i ostatní a tím pádem zase už mohou útočit i další a posmívat se.“
- R4: „Pak mě ještě napadá, že na internetu to vidí více lidí.“

Zkušenosti

Druhá kategorie je zaměřena na zjištění, jaké zkušenosti mají pedagogové s kyberšikanou. Zda se s kyberšikanou ve své pedagogické praxi setkali nebo zda nikoli. Doplňující otázkou v případě, že pedagogové nějakou zkušenost měli, bylo, jaký způsobem škola reagovala. Tato kategorie souvisí s druhou výzkumnou otázkou: **Jaké zkušenosti s kyberšikanou u žáků mají učitelé na ZŠ?**

- R1: „Jednalo se o dívku, které ukradli heslo a pod jejím jménem se psaly výhružky po internetu.“
- R2: „Nemám. Ani ve škole ani z doslechu.“
- R3: „Asi před čtyřmi lety jedna žákyně natočila našeho kantora na mobil a video umístila na internet.“

- R4: „Osobně o ničem takovém nevím. Ale kdysi v minulosti na jednoho vyučujícího byla kyberšikana.“
- R5: „Měli jsme případ, kdy maminka si přišla stěžovat, že se děje něco negativního, že její dceru někdo obtěžuje přes facebook.“
- R6: „Jednu žákyni vulgárně napadal anonym přes facebook.“
-
- R1: „Řešila to ředitelka s tou dívkou a jejími rodiči a zavolala se policie. Žákyni bylo doporučeno, aby si změnila heslo a smazala účty, pak to samo utichlo.“
- R3: „Pozvali se rodiče a dostala dvojku z chování.“
- R5: „Tento případ nevznikl na půdě škole, takže to pak řešili rodiče.“
- R6: „Myslím, že jí bylo doporučeno, aby si smazala účet a neodpovídala na to. V té době měla velkou podporu od ostatních žáků.“

Dopady kyberšikany

Třetí kategorie směřuje k výzkumné otázce: **Jakým způsobem učitelé na ZŠ vnímají dopady kyberšikany na oběť?** Učitelé vypovídali o tom, jaké dopady podle nich má kyberšikana na oběť, srovnávali dopady kyberšikany s tradiční šikanou a posuzovali, zda může kyberšikana ovlivnit oběť na celý život.

- R1: „Psychické dopady, třeba pocity strachu, méněcennosti.“
- R2: „Pak nějaké strádání fyzické nebo psychické. Pocit, že děti někomu naletěly a někdo se to dozví.“
- R3: „Psychické trápení, ponižování.... Dítě se uzavírá do sebe, nechodí do školy. Taková nejistota. Hlavně psychika. .... Může sám sebe obviňovat.“
- R4: „Samozřejmě to je hlavně psychický, myslím. Takže se uzavře sama do sebe. Asi i ten pocit, že se nijak nemůže bránit.“
- R5: „Je jí to líto, snižuje to člověku sebevědomí, hledá chybu u sebe.“
- R6: „Mohou se objevit pocity strachu, sebeobviňování, lítost...takže se jedná hlavně o psychické dopady.“
- R1: „Jsou to podobné dopady, určitě stresující, ponižující a frustrující.“
- R2: „Tak kyberšikana je jeden druh šikany, takže dopady jsou podobné.“

- R3: „Kyberšikana je mnohem větší zlo, ale dopady budou obdobné, možná u kyberšikany dlouhodobější a závažnější.“
- R4: „Tam si myslím, že právě u kyberšikany jsou dopady psychický, když tady si myslím i u klasické šikany to můžou být samozřejmě dopady nejenom psychický ale fyzický, když to je vyloženě ubližování tělesně.“
- R5: „Řekla bych, že to bude asi stejné. Neviděla bych v tom rozdíl.“
- R6: „Žádné rozdíly mě nenapadají. V obou případech tam může být lítost, strach, ponížení.“

- R3: „Strach a pocit ponižování v dítěti zůstávají i do dospělosti. Je opatrný, nedůvěřivý, i v povolání. Dopady to může mít i pro rodinný život, ne jenom v zaměstnání.“
- R4: „Kyberšikana může člověka ovlivnit na celý život,...Hlavně asi už nebude nikomu důvěřovat, bude se bát používat internet a bude hodně podezřivý.“
- R6: „Oběť to může zasáhnout i do budoucna. Bude nedůvěřivý, možná trochu paranoidní.“

Podle učitelů na základní škole jsou dopady kyberšikany individuální. Záleží na osobnosti jedince.

- R1: „Může a nemusí, záleží na síle osobnosti. Myslím, že to je individuální.“
- R2: „,... ale je to individuální. Záleží, kam až to dojde.“
- R4: „Individuální, záleží na člověku jak je silný a jak to dál řeší. Jo, tam záleží na tom, jaký ten člověk je a jak to vezme.“

Prevence:

Čtvrtá kategorie byla stanovena na základě výzkumné otázky: **Jaké zkušenosti mají učitelé na ZŠ s prevencí kyberšikany?** Respondenti uváděli, zda je pro ně prevence na škole dostačující, jak často se účastní školení zaměřených na prevenci kyberšikany a jak je podle nich prevence kyberšikany u žáků účinná.

- R1: „,...ale jen asi 1x to bylo celé přímo na kyberšikanu. Jinak se spíše jedná o školení pro preventisty obecně a třeba jeden vstup je jen o kyberšikaně.“
- R2: „,...ale od té doby jsem se ničeho podobného neúčastnil.“

- R3: „No absolvovala, ale asi před čtyřmi roky.“
- R4: „Ne, vyloženě školení na kyberšikanu jsme neměli. Občas jsme se zmínili o tom na poradě, když byl nějaký problém.“
- R5: „Mám pocit, že jednou jsme, za celou tu dobu, co tady pracuji, absolvovali jednu přednášku na toto téma.“
- R6: „.....asi před dvěma lety jsme byli na školení ohledně kyberšikany, ale od té doby jsem se ničeho podobného neúčastnila.“

- R2: „Já se dětí ptám a kontroluji s kým si např. na FB píšu a ptám se jich, jak mohou vědět, že ten, s kým si píšou, se nevydává za někoho jiného, když ho ani neviděli a na to mi neodkážou odpovědět. Ale někdy mám pocit, že to děti nevnímají a nic si z toho nedělají. Asi do té doby, než se jim něco podobného nepříhoda.“
- R4: „Je jiný, když o tom bude povídat učitel, to žáci poslouchají jedním uchem sem, druhým tam. Takže je spíš lepší někdo jiný z venku, to by bylo účinnější.“
- R5: „V rámci předmětu to omíláme pořád dokola, ale někdy to je jako házet hrách o stěnu. Někdy mám spíš pocit, že to už je moc na ty děti.“

Preventivní aktivity:

Pátá kategorie souvisí s konkrétními preventivními aktivitami zaměřenými na prevenci proti kyberšikaně. Respondenti vypovídali, jaké preventivní činnosti zařazují do školního vzdělávacího programu, jakých projektů, školení či seminářů se účastnili a zda znají nějaké preventivní projekty zaměřené na kyberšikanu. Učitelé v rozhovoru uvedli, zda se zapojili do projektu Kraje pro bezpečnější internet, který byl v empirické části diplomové práce podrobně popsán.

- R1: „Míváme besedy s odborníky, ale to je spíše zaměřené celkově na prevenci.“
- R2: „Naše škola pořádá rozsáhlé preventivní besedy.“
- R3: „Již třetím rokem nám tady působí lektorka, která pořádá pro děti různé besedy s programem.“
- R4: „Měli jsme tady policistu s paní policistkou z královéhradeckého kraje a Kurátora pro děti a mládež.“

- R1: „Děti se seznamují v hodinách informatiky s bezpečným pohybem na internetu.“
- R2: „Každý kantor, pokud je v počítačové učebně, děti upozorňuje na rizika při používání na internetu. Já se dětí ptám a kontroluji s kým si např. na Facebooku píšou a ptám se jich, jak mohou vědět, že ten, s kým si píšou, se nevydává za někoho jiného, když ho ani neviděli a na to mi nedokážou odpovědět.“
- R3: „Pokud jsou v počítačové učebně a mají informatiku, tak mají zakázáno během hodiny chodit chatovat, ...“
- R3: „My to máme ošetřené školním řádem, děti nemají v průběhu výuky přístup k těmto médiím, na mobily.“
- R5: „Ve škole v rámci kyberšikany moc příležitosti není, jelikož děti musí mít telefony vypnuté o hodinách, mohou si zavolat jen o přestávkách a přístup do počítače mají jen v rámci vyučování a tam je pracovník.“
- R6: „Naštěstí máme ve školním řádu nastavené, že děti musejí mít o hodině vypnuté mobilní telefony a v počítačové učebně mají omezený přístup na internet.“
- R2: „Asi před dvěma lety v Jičíně bylo speciální školení na kyberšikanu a to mi otevřelo oči. Pochopil jsem, o co se jedná a jak vlastně funguje FB. Sám ho totiž nepoužívám.“
- R3: „A pak jsme jezdili ještě na tzv. MIŠ – minimalizace šikany, kde ta problematika kyberšikany byla v jednom víkendovém kurzu probírána.“

Odpovědi respondentů na otázku, zda se jim vybaví projekt zaměřený na kyberšikanu a její prevenci.

- R1: „Hned se mi přesně nevybaví.“
- R2: „Vím, že nějaké jsou, ale neumím si teď nějaké konkrétní vybavit.“
- R3: „Teď nevím, co bych konkrétně řekla. Hned mě to nenapadne.“
- R4: „Ani nevím, neznám, nevím neseznámila. Protože ten problém momentálně neřeším.“

- R6: „Teď mě nic nenapadá, ale určitě nějaké existují. Asi bych si to musela vyhledat.“

Jedna z otázek v rozhovoru byla, zda se škola, kde respondent vyučuje, zúčastnila projektu Kraje pro bezpečnější internet.

- R1: „Nabídka přišla, ale nevím, jestli jsme se účastnili. To by měla na starost kolegyně na informatiku. Ale myslím si, že ne.“
- R2: „Neúčastnila.“
- R3: „Ne, neúčastnila.“
- R4: „Nevím o tom, nevím vůbec o tom projektu, co by to mělo být, ale asi ne.“
- R5: „Nejsem schopná odpovědět.“
- R6: „Naše škola se neúčastnila.“

Výskyt kyberšikany:

Poslední kategorie se orientuje na to, jak by učitelé reagovali v případě výskytu kyberšikany na škole, na koho by se obrátili a koho požádali o pomoc. Respondenti uváděli postup, jak by se zachovali, kdyby se dozvěděli, že se na jejich škole objevila kyberšikana.

- R1: „Obrátila bych se na linku bezpečí, Polici ČR, OSPOD.“
- R2: „Pokud by se jednalo o něco vážnějšího a bylo by tam dítě pod 15, tak bych asi kontaktoval Polici ČR.“
- R3: „Určitě OSPOD a Policie.“
- R4: „Potom už se kyberšikana, stejně jako šikana, i když by to bylo na území školy, řešila s policií, protože oni mají ty páky se dostat do počítačů a dál a zjišťovat přesné informace.“ „.....kde se zvou i rodiče a zástupce sociálky z Hradce,....“
- R6: „...a pak bych se obrátila na ředitele školy, ten by asi kontaktoval OSPOD a možná policii.“
- R1: „.....a pak bych postupovala podle našeho metodického plánu.“
- R3: „Máme vypracovaný krizový plán, který se týká vyšetřování šikany a kyberšikany.“

- R1: „....ale udělala bych rozhovor s dítětem, s rodiči a podle situace se obrátila na kompetentní organizace a instituce.“
- R2: „Provedl bych rozhovor s dítětem a rodiči, snažil bych se jim to nějak vysvětlit.“
- R4: „Máme tady výchovné komise, takže nejdříve rozhovor s dětmi, vyšetřování kdo, co,... „
- R5: „Vyzpovídala bych oběť, která to nahlásila.“
- R6: „Nejprve bych promluvila s tím, kdo to nahlásil, pak s obětí.“

5.3 Výsledky zjištění k jednotlivým cílům

První dílčí cíl: Zjistit, jaké podstatné znaky pedagogové připisují kyberšikaně.

Pedagogové v rozhovorech uváděli, co si představují pod pojmem kyberšikana. Všichni dokázali svými slovy pojem správně definovat a to bez rozdílů mezi metodiky prevence a běžnými učiteli. Učitelé uváděli, že se jedná o ponižování, pronásledování, urážení, zesměšňování prostřednictvím informačních a komunikačních technologií. Nejčastěji zmiňovali sociální síť facebook, kterou dnes využívá převážná část žáků. Z rozhovorů vyplynulo, že pedagogové i metodici prevence s kyberšikanou spojují anonymitu, která podstatně znesnadňuje vypátrání pachatele. Díky tomu, že je agresor anonymní, se mohou útoky ve virtuálním světě stupňovat a stupňovat. Podle respondentů je kyberšikana v dnešní době aktuálním tématem, protože moderní technologie se pro děti stávají součástí každodenního života a s rizikem kyberšikany se tak mohou neustále potýkat. Kyberšikana je pro pedagogy nebezpečná z důvodu její opakovatelnosti. I přestože je nebezpečný obsah internetu smazán, nikdy nemůžeme mít jistotu, že se jeho stopa za několik let neobjeví znovu. S opakovatelností souvisí velký počet publika. Stačí, aby jeden člověk vyvěsil na internet fotografii s urážlivým obsahem a publikum svými komentáři a sdílením oběti zajistí neustálé připomínání celého incidentu. Kyberšikaně, na rozdíl od tradiční šikany, může být virtuálně přítomno několik stovek i tisíců uživatelů internetu. Učitelé si uvědomují, že tomu není jako v případě tradiční šikany, které je přítomno jen několika žáků.

Zajímavé je, že dva respondenti kyberšikanu uvedli do souvislosti s trestnou činností. Jeden dotazovaný uvedl, že je podle něj kyberšikana trestná činnost, což je mylná myšlenka. Jednalo se o běžného učitele, nikoli o metodika prevence. Druhý sdělil, že kyberšikana je trestný čin jen v případě, kdy jednání naplní znaky skutkové podstaty trestného činu.

Druhý dílčí cíl: Zjistit, jaké zkušenosti mají učitelé na ZŠ s kyberšikanou.

Z rozhovoru bylo zjištěno, že kromě jednoho pedagoga mají všichni učitelé nějakou zkušenost s případem kyberšikany. Pokud byl počátek jednání v době, kdy se žák vyskytoval na půdě školy, škola měla povinnost zasáhnout, což v každém případě učinila. Pedagogové si uvědomují, že škola má povinnost případy kyberšikany prošetřit. Ale jen v případě, kdy počátek kyberšikany vznikl v průběhu doby, kdy se žák vyskytoval na půdě školy.

Během rozhovoru bylo upozorováno, že se respondentům o případech kyberšikany nemluví lehce. Jedna respondentka sdělila, že se ve škole vyskytlo jednání, které se řadí pod kyberšikanu. Podrobnosti však sdělila až po ukončení rozhovoru. Z jednotlivých zkušeností vyplývá, že pedagogové správně dokážou obtěžování přes informační technologie zařadit pod kyberšikanu, jelikož jednotlivé případy mají skutečně znaky kyberšikany.

Třetí dílčí cíl: Prozkoumat, jaké představy mají učitelé o dopadech kyberšikany u žáků.

Respondenti shodně uváděli, že podle nich se oběť kyberšikany potýká zejména s psychickými dopady. Může se jednat o nejistotu, uzavírání se do sebe, pocity lítosti a sebeobviňování, pocity strachu. Podle pedagogů se dopady kyberšikany příliš neliší od dopadů tradiční šikany. Z provedených rozhovorů vyšlo najevo, že pedagogové si neuvědomují, že dopady kyberšikany mohou být i fyzické. Například nechutenství, psychosomatické bolesti hlavy a břicha či nechutenství.

Bylo zjištěno, že pedagogičtí pracovníci se domnívají, že kyberšikana může jedince ovlivnit i v budoucím životě. To se může projevit přehnanou nedůvěřivostí, pocitem strachu a obav z dalšího incidentu. Kyberšikana může oběť ovlivnit v jejím budoucím profesním i rodinném životě. Ale velkou roli hraje osobnost jedince. Podle učitelů mohou být dopady kyberšikany pro jednoho fatální, pro druhého může

kyberšikana znamenat jen nepříjemnost, která ho v životě potkala a dokáže se s ní sám vyrovnat.

Čtvrtý dílčí cíl: Zjistit, jaké konkrétní kroky učitelé na ZŠ realizují vzhledem k prevenci kyberšikany.

Respondenti v rozhovorech uvádějí, že škola pro žáky pořádá besedy na téma kyberšikana. Besedy vedou odborníci, kteří dětem přednášejí o tom, jak bezpečně využívat moderní technologie, seznamují děti s pravidly bezpečného užívání internetu a radí, jak se nestát obětí kyberšikany. Učitelé se snaží nastavit vhodná pravidla během výuky počítačů a kdykoli děti ve vyučování pracují s počítačem, připomínají, co děti na internetu smí a co je zakázané.

Na kyberšikanu reagují školy tím, že ve školním řádu mají vymezen zákaz používání mobilních telefonů během vyučování. Žáci musí mít mobilní telefony vypnuté a uložené ve školní brašně. O přestávkách mohou děti své telefony používat podle jejich libosti.

Hlavní cíl: Zjistit, jak jsou učitelé o kyberšikaně informováni a jaký náhled mají učitelé na základní škole na prevenci zaměřenou na kyberšikanu.

Z výzkumu vyšlo najevo, že pedagogové mají přehled o sledovaném jevu. Vědí, jaké chování lze zařadit pod kyberšikanu a jsou si vědomi, jak vážné dopady může agresor kyberšikany své oběti způsobit. Podle pedagogů na základních školách se děti svým neuváženým chováním na internetu a používáním moderních technologií neustále vystavují riziku kyberšikany. Pedagogové správně uváděli, že velkým rizikem u kyberšikany je velké publikum, které svým shlédnutím a komentáři zajišťují, že se jeden jediný nevhodný obsah dostane mezi velký počet uživatelů.

Učitelé polemizují nad tím, zda kyberšikana je trestným činem. To dokazuje fakt, že by se v případě výskytu kyberšikany na škole obrátili na Policii ČR a OSPOD. A to i přes to, že kyberšikana trestným činem není. Zřejmě převládá mezi pedagogy domněnka, že policie má větší možnosti, jak pachatele dopátrat nebo se pedagogové obávají řešit případy kyberšikany sami bez pomoci jiných institucí. Samotnému volání policii a OSPOD by ve většině případů předcházela rozhovor mezi

pedagogem, vedením školy a účastníky kyberšikany. Z rozhovorů vyplynulo, že učitelé si jsou vědomi, že mohou zasahovat jen do případů, které vznikly na půdě školy. Z toho důvodu by prevence měla být realizována nejen ve školním prostředí, ale věnovat by se jí měli i rodiče žáků. Rodiče by měli mít přehled o internetových aktivitách svých dětí a naučit je již v útlém dětství zásadám bezpečného užívání internetu.

Výzkum zjistil, že se pedagogové účastní seminářů a školení zaměřených na informace o kyberšikaně, ale školení nejsou častá a pedagogové je zažili jen párkrát za celou svoji pedagogickou praxi. Pedagogové uváděli, že prevence kyberšikany není v systému školství opomíjena, je na ni kladen velký důraz a snaží se ji realizovat formou různých besed pro žáky. Zároveň však z rozhovorů vyplynulo, že prevenci, kterou učitelé provádějí formou přednášek a upozornění při hodinách, vnímají pro žáky jako málo účinnou. Jedna z respondentek doslova uvedla, že to je „jako házet hrách o zeď.“ Na druhou stranu žádná ze škol, která se stala součástí výzkumu, se nezapojila do projektu Kraje pro bezpečnější internet a žádný pedagog se nezmínil ani o jiném podobném projektu. Je nutné podotknout, že pedagogové mají jen velmi nízké povědomí o projektech týkajících se kyberšikany a její prevence. Žádný z učitelů si nedokázal vybavit jakýkoli projekt či aktivitu související s kyberšikanou a bezpečným chováním na internetu. Přitom účast školy na zajímavém projektu by pro žáky mohla mít větší přínos než přednášky, upozornění a zákazy ze strany učitelů. Pedagogové si neuvědomují, že do preventivních aktivit se řadí i aktivity nespécifické primární prevence. To znamená kladení důrazu na dobrý kolektiv ve třídě, vytváření dobrých vztahů mezi učiteli a žáky, učit žáky asertivnímu jednání a umět říci ne. Jako prevenci před rizikovým chováním lze považovat vedení žáků k úctě vůči druhým a posilování jejich empatie vůči ostatním.

Z výpovědí respondentů nebyly zpozorovány žádné významné rozdíly mezi metodikou prevence a běžnými učiteli. Všichni si pod pojmem kyberšikana představují násilné, agresivní, nepřátelské jednání, které je způsobováno prostřednictvím informačních technologií. Dokážou ke kyberšikaně přiřadit specifické rysy jako je anonymita pachatele či riziko v podobě velkého publika. Školení, která jsou zaměřená na kyberšikanu, se zúčastňují jak běžní učitelé, tak metodici prevence. Je zajímavé, že metodici prevence, kteří by se měli účastnit školení o kyberšikaně podstatně častěji, se školení účastní jen v omezené míře. Prakticky se jich účastnili jen párkrát za svoji pedagogickou praxi. Prevenci

kyberšikany na základních školách vnímají jako dostatečnou, ale pro žáky neúčinnou. Metodici prevence nedokázali zmínit konkrétní postup, který by realizovali v případě výskytu kyberšikany. Uváděli, že každá škola má vypracovaný krizový plán školy, podle kterého by eventuálně postupovali, podrobnější kroky však již nedokázali zmínit. Metodici prevence dokážou preventivní aktivity zařadit do školního prostředí, ale jejich činnost není ničím odlišná od preventivních postupů běžných učitelů. Stejně jako učitelé, mají i metodici prevence nízké povědomí o tom, jaké existují preventivní projekty o kyberšikaně.

Závěr

Kyberšikana vznikla jako doprovodný jev technického pokroku a rozšíření informačních a komunikačních technologií mezi běžnou populaci, zvláště mezi děti. Jedná se o poměrně nový sociálně patologický jev, se kterým se potýkají školy ve všech vyspělých zemích. Společnost na kyberšikanu reaguje, snaží se proti ní bojovat, ale není to lehký úkol. Je jasné, že dokud budou existovat moderní technologie a internet, kyberšikaně nelze zcela zabránit. Proto se prevence kyberšikany stává velmi významnou a měl by na ni být kladen důraz. Je nutné si uvědomit, že děti potřebují dostatek informací o tom, co kyberšikana znamená, jak se jí bránit, ale hlavně jak ji předcházet. To nejlépe společně s rodiči mohou zajistit učitelé.

Cílem diplomové práce byla analýza tématu kyberšikany a její prevence z pohledu pedagogů na vybraných základních školách. Chtěla jsem zjistit, jak jsou učitelé o sledovaném jevu informováni a jakým způsobem nahlízejí na jeho prevenci. Analýza kyberšikany se podařila v teoretické části diplomové práce, kde byla kyberšikana podrobně popsána včetně jejích forem, dopadů na oběť a srovnání s tradiční školní šikanou. Prevenci kyberšikany byla věnována celá kapitola, ve které jsou představeny vybrané preventivní projekty zaměřené na kyberšikanu a charakterizován vztah pedagogů k prevenci kyberšikany. Byly popsány jednotlivé školní dokumenty, které jsou zaměřené na sledovaný jev.

Z provedeného výzkumného šetření na vybraných základních školách v Krkovehradeckém kraji vyšlo najevo, jaké informace mají učitelé o kyberšikaně a jak nahlízejí na její prevenci. Učitelé mají znalosti o kyberšikaně, dokážou ji správně definovat a přiřadit k ní specifické znaky. Podle učitelů je kyberšikana agresivní jednání páchané pomocí informačních a komunikačních technologií. Učitelé kyberšikanu spojují s anonymitou pachatele, velkého počtu přihlížejících a s tím související opakovatelnost. Učitelé si správně uvědomují, že dopady kyberšikany na oběť jsou především psychické a zastávají názor, že dopady jsou velmi podobné tradiční šikaně. Podle názorů respondentů je závažnost dopadů kyberšikany na oběť závislá na síle osobnosti jedince. Učitelé se shodli, že je prevenci kyberšikany věnován ve škole velký prostor. Školy pořádají besedy s odborníky a samotní pedagogové se snaží své žáky varovat před nebezpečím internetové komunikace. Školy do školních řádů zavedly zákazy užívání mobilních telefonů během vyučování. Respondenti však uváděli, že podle nich jsou stávající

preventivní kroky pro žáky neúčinné. Zajímavé je, že z provedeného výzkumu vyšlo najevo, že pedagogové nemají příliš velkou představu o tom, jak v případě výskytu kyberšikany na škole zasáhnout. Metodici prevence by postupovali podle krizového plánu školy, konkrétní kroky však nedokázali vyjmenovat. Učitelé by se obrátili na policii, přestože kyberšikana není trestným činem. Výzkum byl kvalitativního typu, proto výsledky nelze zobecňovat a platí jen pro vzorek, na kterém byla data získána.

Závěrem bych shrnula určitá doporučení, která by byla vhodná pro zlepšení celého systému prevence kyberšikany. Pedagogové by se měli účastnit častějších a efektivnějších školení a seminářů zaměřených na kyberšikanu. Školení by měla být orientována zejména na získání vědomostí o tom, jak zasáhnout v případě výskytu kyberšikany na škole. Učitelé by se zde mohli dozvědět, jak fungují nejnovější technologie, které děti používají, ale pedagogové v jejich užívání mohou mít mezery. Jestliže budou učitelé dostatečně proškolení, mohou efektivně v případě výskytu zasáhnout a nabídnout účinnou pomoc oběti či ji odkázat na odbornou pomoc. Budou schopni odhalit kyberšikanu u žáků dříve, než dojde k jejím fatálním důsledkům. Pro pedagogy jsou současné preventivní kroky mnohdy neúčinné, proto by měli vědět, jak prevenci kyberšikany realizovat hravou formou a jaké existují celorepublikové projekty, do kterých je možné se zapojit. To má pro žáky větší přínos než zákazy, příkazy a upozornění na riziko nebezpečného užívání moderních technologií.

Je důležité si uvědomit, že škola, na které se objeví případ kyberšikany nebo šikany, není špatná škola. Ale špatnou se škola stává v případě, kdy svým žákům při výskytu kyberšikany neposkytne pomoc a podporu. A to bez kvalitně proškolených učitelů nelze zajistit.

Seznam citovaných zdrojů:

Monografie

1. BLÁHOVÁ, Romana, ŠALŠOVÁ, Lenka. *Problémy se třídou?: typy a náměty pro třídní učitele*. Praha: Raabe, 2012. ISBN 978-80-87553-40-4.
2. ČERNÁ, Alena. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4577-0.
3. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Cyberstalking – je možné se účinně bránit?* Právo a rodina, 2013, roč. 15, č. 11. ISSN 1212-866X.
4. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2008. ISBN 978-80-223-2391-8.
5. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
6. HURYCH, Jan, SEDLÁČEK, David, ŽABA, Jakub. *Kyberšikana, aneb jak se bezpečně vzdělávat na internetu*. Praha: VŠE, 2013. ISBN 4SA426
7. CHROMÝ, Jakub. *Kriminalita páchaná na mládeži: aktuální jevy a nová právní úprava v České republice*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-825-3.
8. JIROVSKÝ, Václav. *Kybernetická kriminalita: nejen o hackingu, crackingu, virech a trojských koních bez tajemství*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-15612.
9. KAVALÍR, Aleš. *Kyberšikana a její prevence - příručka pro učitele*. Plzeň: Člověk v tísní o.p.s., 2009. ISBN 978-80-86961-78-1.
10. KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.
11. KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.
12. KREJČÍ, Veronika. *Kyberšikana: kybernetická šikana*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-254-7791-5.
13. MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
14. PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-71-84-569-0.

15. PORADA, Viktor, RAK, Roman. *Kriminalita související s informačními a komunikačními technologiemi a identifikace osob na základě projevu lokomoce člověka (vybrané problémové okruhy výzkumu)*. Praha: Vysoká škola Karlovy Vary, 2007. ISBN 978-80-254-0797-4.
16. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.
17. ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.
18. ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.
19. SAK, Petr a kol. *Člověk a vzdělání v informační společnosti. Vzdělávání a život v komputerizovaném světě*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7376-230-0.
20. STŘIHAVKA, Marek. *Vaše bezpečnost a anonymita na internetu*. Praha: Computer Press, 2001. ISBN 80-7226-586-5.
21. ŠVARÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2007. ISBN 9788073673130
22. VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7.
23. VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368-858-5.

Periodika

24. BĚLÍK, Václav, ŠINDELKOVÁ, Kamila. *Problematika preventivně výchovného působení ve vzdělávání učitelů na českých pedagogických fakultách*. *Prevence úrazů, otrav a násilí: odborný a vědecký časopis*. 2012, roč. 8, č. 2. ISSN 1801-0261.
25. DOUBRAVA, Lukáš. *Nový metodický pokyn definuje kyberšikanu*. *Učitelské noviny*. 2009, roč. 112, č. 2, s. 12-13. ISSN 0139-5718.
26. KUBAS, Patrik. *Obrácená kyberšikana, aneb když žák terorizuje učitele*. *Řízení školy: odborný měsíčník pro ředitele škol*. 2011, roč. 8, č. 5, s. 17-18. ISSN 1214-8679.
27. LUKÁŠOVÁ, Kateřina. *Škodlivý obsah na internetu*. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. 2013, roč. 2012, č. 4, s. 7-20.

28. PEŠAT, Pavel. *Rizikové jevy související s využíváním informačních a komunikačních technologií - kyberšikana*. Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky, 2011, roč. 21, č. 1. ISSN 1211-2720.

Webové odkazy

29. BEZPEČNÝ INTERNET. Bezpečný internet pro děti. *Bezpecnyinternet.cz* [online]. ©2009 [cit. 28.12.2014]. Dostupné z: <http://www.bezpecnyinternet.cz/rodice/doporuceni-pro-rodice/bezpecny-internet-pro-deti.aspx>.

30. BEZPEČNÝ INTERNET. O projektu. *Bezpecnyinternet.cz* [online]. ©2009 [cit. 11.1.2015]. Dostupné z: <http://www.bezpecnyinternet.cz/rodice/doporuceni-pro-rodice/bezpecny-internet-pro-deti.aspx>.

31. E-BEZPEČÍ. Základní informace o projektu. *E-bezpeci.cz* [online]. © 2008-2014 [cit. 11.1.2015]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/o-projektu/oprojektu>.

32. E-BEZPEČÍ. Jak ve škole postupovat při řešení kyberšikany. *E-bezpeci.cz* [online]. © 2008-2014 [cit. 6.4.2015]. Dostupné z: <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/30/39/lang,czech/>.

33. GAJDOŠOVÁ, Jana. Zdravotní a psychické následky kyberšikany mezi dětmi a dospívající mládeží. *E-bezpeci.cz* [online]. © 2008-2014 [cit. 27.12.2014]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/dali-rizika/355-zdravotni-a-psychicke-nasledky-kyberikany-mezi-dtmi-a-dospivajici-mladei>.

34. GÖTZOVÁ, Martina. V Královéhradeckém kraji se do projektu Kraje pro bezpečný internet zapojilo 650 dětí. *Kr-královehradecky.cz* [online]. © 2008 [cit. 18.1.2015]. Dostupné z: <http://www.kr-kralovehradecky.cz/cz/kraj-volene-organy/tiskove-centrum/aktuality1/v-kralovehradeckem-kraji-se-do-projektu-kraje-pro-bezpecny-internet-zapojilo-650-deti-75414/>.

35. KRAJE PRO BEZPEČNĚJŠÍ INTERNET. O projektu. *Kpbi.cz* [online]. © 2014 [cit. 18.1.2015]. Dostupné z: <http://www.kpbi.cz/home.html>.

36. Krajské ředitelství policie Královéhradeckého kraje. Vyhodnocení roku 2013. [online]. © 2013 [cit. 18.1.2015]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/v-roce-2013-bylo-na-uzemi-cr-registrovano-pres-tri-sta-tisic-trestnych-cinu.aspx>.

37. KRÁLOVEHRADECKÝ KRAJ. Královéhradecký kraj. *Kr-královehradecky.cz* [online]. © 2008 [cit. 18.1.2015]. Dostupné z: <http://www.kr-kralovehradecky.cz>

kralovehradecky.cz/cz/kraj-volene-organy/kralovehradecky-kraj/statisticke-udaje-108/.

38. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. *MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. ©2006 - 2012 [cit.17.1.2015]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky?highlightWords=metodick%C3%BD+pokyn>.

39. MINIMALIZACE ŠIKANY. O nás. *Minimalizace šikany. Informační portál o šikaně na školách*. [online]. © 2008 [cit. 11.1.2015]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/o-nas>.

40. PC WORLD. *Kyberšikanování učitelů žáky je vážný problém, upozorňuje Symantec*. [online]. © 2011 [cit. 9.4.2015]. Dostupné z: <http://pcworld.cz/novinky/kybersikanovani-ucitelu-zaky-je-vazny-problem-upozornuje-symantec-43455>.

41. POSNICK-GOODWIN, Sherry. *Cyberbullying of teachers*. [online]. © 2008 [cit. 9.4.2015]. Dostupné z: <http://www.cta.org/en/Professional-Development/Publications/2012/03/March-Educator-2012/Cyberbullying-of-teachers.aspx>

42. PRAŽSKÉ CENTRUM PRIMÁRNÍ PREVENCE. *Agrese a šikana – osobnost oběti*. PCPP. [cz online]. © 1990-2015 [cit. 12.11.2014]. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana?start=4>.

43. SEZNAM SE BEZPEČNĚ. O projektu. *Seznam se bezpecne.cz* [online]. © 1990-2015 [cit. 11.1.2015]. Dostupné z: <http://www.seznamsebezpecne.cz/o-projektu>.

44. WALLEROVÁ, Radka. *Učitelé si s kyberšikanou nevědí rady, děti v ní umí lépe „chodit“*. iDnes.cz [online]. © 1999-2015 [cit. 14.3.2015].

Právní normy

45. ČESKO. Vyhláška č. 116/2011, kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: : Sběrka zákonů České republiky. 2011, částka 43. Dostupné také z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vvyhlaska-c-116-2011-sb-kterou-se-meni-vyhlaska-c-72-2005-sb>.

Přílohy

Příloha A: Doslovně přepsaný rozhovor s respondentem

Jmenuji Eliška Ornstová a ráda bych Vás požádala o rozhovor k mojí diplomové práci na téma Kyberšikana a její prevence v Královehradeckém kraji z pohledu základní školy. Souhlasila byste s tím, abych ten rozhovor nahrávala na diktafon? Samozřejmě s tím, že rozhovor je anonymní, nikde nebudu uvádět Vaše jméno, pouze název této školy, ale s tím paní ředitelka souhlasila. Nahrávka bude sloužit jenom pro moje účely a ručím Vám za to, že diplomovou práci napíšu a rozhovor smažu. Výslednou diplomovou práci je možné dohledat v centrálním katalogovém systému Karlovy Univerzity. Souhlasíte tedy s nahráváním?

Dobře, souhlasím.

Děkuji. Nejprve se Vás zeptám na jakém stupni a jaké předměty učíte?

Učím na druhém stupni a probaci mám druhého stupně. Moje aprobace je matematika, chemie, ale už řadu let učím jako další předmět ještě informatiku, počítače.

Já si ještě vzpomínám, že jste učila fyziku. Nebo ne?

Fyziku jsem měla taky, protože já jsem spíš techničtější typ, takže když bylo potřeba, tak jsem do úvazku, aby mě to dalo, učila i fyziku. Teď zase naopak učím, aby mě to do úvazku dalo, ve druhé třídě počítače. Takže podle toho jak co je potřeba, ale spíše ty předměty techničtější.

Dobře. Jak dlouho působíte jako pedagog?

Hned po ukončení vysoké školy jsem sem nastoupila, takže 21 let.

Vy působíte jako metodik prevence?

Ne, ale pracuji jako výchovný poradce. Udělala jsem si v Praze 2 roky na filozofické fakultě studium. Funkční k tomu, které je potřeba a už alespoň přes 10 let, určitě víc než 10let, pracuji jako výchovná poradkyně.

Co je podle vás Kyberšikana? Mohla byste uvést nějaký příklad?

Hmmm. Pokud, jestli dobře rozumím tomu slovu, tak já bych si představovala pod kyberšikanou to, že v dnešní době nás obklopuje řada technických věcí, ať to jsou tablety, chytré telefony, počítače, notebooky, dneska se bez toho žádný mladý neobejde. Už i ve školce to vyhledávají, takže k tomu mají velice blízko a myslí si, že jsou zastřeni tím, že druhý je nevidí, že mu přímo nekoukají do očí, takže si mohou dovolit tam napsat cokoli. Takže tím, že někdo někoho uráží, nadává a on se nemůže okamžitě bránit, protože není okamžitá reakce. To si představuji pod kyberšikanou.

Když bych to shrnula, tak pod kyberšikanou vidíte, nějaké psaní přes sociální síť jako jsou nadávky, urážky, ale hlavně tam podle vás není přímý kontakt z očí do očí, takže se oběť nemůže tolik bránit?

Přesně tak. I kdyby se člověk chtěl bránit, třeba fyzicky nebo mu něco říct do očí, tak tu možnost v tomhle případě nemá.

A kdybyste měla uvést nějaký příklad, napadne vás?

Stačí myslím si, že když si mezi sebou holky nadávají „Ty krávo, ty jsi se se mnou nekamarádila“. Tam už potom stačí cokoli, protože ten druhý se nemůže okamžitě bránit. Dneska to je většinou i publikováno tak, že o tom ví víc dalších lidí, třeba přes facebook. Takže si myslím, že tímto způsobem to je daleko horší. Není to jenom mezi dvěma lidmi, kterých se to týká, ale dozví se to i ostatní a tím pádem zase už mohou útočit i další a posmívat se.

Myslíte si, že je téma kyberšikany dnes aktuální? A proč?

Myslím si, že je aktuální, akorát si myslím, že žáci o tom nevědí, nebo si myslí, že to není trestné, že to nic není. Když o někom napíší veřejně, že je kráva, tak si myslím, že řada z nich nechápe, že se to dělat nesmí, i když se o tom mluví. Dávají se letáčky, hovoří se o tom v televizi, vlastně i možnost použití kyberšikany na učitele a tak dále. Ale pořád si myslím, že oni nechápou, že opravdu to je trestný nebo že prostě přestupují hranice, co se nesmí.

Rozumím tomu dobře, že si myslíte, že je kyberšikana trestná?

Trestná sama o sobě není. Asi bude záležet na konkrétním případě. Když dá třeba někdo něčí nahou fotku na internet a on kvůli tomu spáchá sebevraždu, tak už to asi trestný bude, ne?

Tak, přesně tak. A máte nějaké zkušenosti s kyberšikanou? Ať už tady na škole nebo Vy osobně?

Osobně o ničem takovém nevím. Tady kdysi v minulosti na jednoho vyučujícího byla kyberšikana, protože i nahrávání učitele a zveřejňování se považuje za kyberšikanu. Takže kdysi tady něco takového bylo. Ale osobně jsem se s tím nesešla. Samozřejmě se na druhou stranu snažím to vysvětlit svým žákům. Pravidla jim říkám, ale většinou ty děti o tom pořádně nevědí, že je špatný, co dělají.

V čem je podle Vás kyberšikana odlišná od tradiční šikany?

Tak jak už jsem řekla, tak hlavně tím, že tam není přímý kontakt mezi oběma stranami, že tam není okamžitá reakce. Pak u kyberšikany děti používají mobily, tablety a to u klasické šikany chybí. Pak mě ještě napadá, že na internetu to vidí více lidí.

Jaké dopady podle Vás má kyberšikana na oběť?

Samozřejmě to je hlavně psychický, myslím. Takže se uzavře sama do sebe. Asi i ten pocit, že se nijak nemůže bránit. Potom se to nabaluje, může být okolo více agresorů, už tam není jenom ten jeden, takže si myslím hlavně spíš ty psychický věci.

V čem jsou podle Vás dopady kyberšikany odlišné od dopadů tradiční šikany?

Myslíte si, že jsou odlišné, podobné nebo úplně stejné?

Tam si myslím, že u kyberšikany jsou dopady psychický, u klasické šikany to mohou být dopady nejenom psychický ale i fyzický, když to je vyloženě ubližování tělesně.

Myslíte, že dopady kyberšikany na oběť mohou zásadně ovlivnit její další život a jak?

Hm, určitě jo, protože zase záleží jak je člověk silný, jak se dokáže s tím vypořádat, jestli se naopak dokáže bránit a mávnout nad tím jenom rukou, nebo jestli je citlivý natolik, že se uzavírá sám do sebe, nikomu o tom neřekne a prohlubuje se to potom

dál. Hlavně asi nebude nikomu důvěřovat, bude se bát používat internet a bude hodně podezřívavý.

Takže podle vás to bude hodně individuální?

Individuální, záleží na člověku jak je silný a jak to dál řeší. Jestli se někomu svěří, nesvěří, nechá si to sám pro sebe nebo nad tím mávne rukou. Samozřejmě taky záleží na věku. Když to je v období puberty, choulostivý, taková děvčata 6.,7. třída, tam to je takový citlivý. A záleží i na rodině, jak to bere, že to je opravdu něco špatného nebo nad tím mávne rukou „Z toho si nic nedělej, to je dnešní svět.“. Tam záleží na tom, jaký ten člověk je a jak to vezme.

Jak byste popsala prevenci kyberšikanu na vaší ZŠ? Myslíte si, že je dostatečná?

Je hodně těžký v jakém předmětu zařadit kyberšikanu. Řekla bych že, někdy se do osnov určitých předmětů dávají témata, která, si myslím, že se opakují. Myslím, že by tam kyberšikana měla být víc zařazena. Ať už v rámci občanky nebo v rámci třídnických okének. Nebo nějaké besedy samozřejmě. Ale spíš bych to dělala formou odstrašujících případů, kam až to může dojít, jak byl ten dotyčný potrestán, protože to si myslím, že trošku bude mít dopad na některé jedince, než to, že se jenom o tom bude povídat. Je jiný, když o tom bude povídat učitel, to žáci poslouchají jedním uchem sem, druhým tam. Takže je spíš lepší někdo jiný z venku, to by bylo účinnější.

Absolvovala/a jste někdy během své pedagogické praxe školení či semináře o kyberšikaně?

Ne, vyloženě školení na kyberšikanu jsme neměli. Občas jsme se zmínili o tom na poradě, když byl nějaký problém, ale abychom měli školení na kyberšikanu, to jsme neměli.

Kdybyste měla podezření na kyberšikanu ve vaší škole, věděla byste jak se zachovat nebo kam se obrátit o pomoc?

První, když je nějaký problém, tak se zaklepe na ředitelnu a řeší se to samozřejmě tímhle způsobem. Potom už se kyberšikana, stejně jako šikana, i když by to bylo na území školy, řešila s policií, protože oni mají ty páky se dostat do počítačů a dál

a zjišťovat přesné informace. Protože my jsme malí páni na to, abychom řekli „Hele, dej mi heslo na facebook, cos tam psala.“. Takže tam je potřeba to řešit potom dál přes policii.

Předcházelo by něco tomu, než byste kontaktovala policii?

Určitě, určitě, určitě. Máme tady výchovné komise, takže nejdříve rozhovor s dětmi, vyšetřování kdo, co, potom výchovný komise, kde se zvou i rodiče a zástupce sociálky z Hradce, jo policie. Takže takhle potom by to asi fungovalo dál.

Realizujete na vaší škole nějaké konkrétní preventivní aktivity zaměřené na prevenci kyberšikany? Jaké?

Nevím o tom.

A znáte nějaké konkrétní preventivní projekty či programy zaměřené na kyberšikanu?

Ani nevím, neznám, nevím neseznámila. Protože ten problém momentálně neřeším. Ostatní práce máme tolik, tak že jsem ten problém vyloženě neřešila. Vím o něm, že je ale...

Účastnila se vaše škola projektu Kraje pro bezpečnější internet?

Nevím o tom, nevím vůbec o tom projektu, co by to mělo být, ale asi ne.

Tak to je konce našeho rozhovoru. Chtěla byste ještě něco dodat nebo se na něco zeptat?

No, asi ne. Nic mě nenapadá.

Já Vám moc děkuji za Vaši ochotu a hlavně čas. Opravdu jste mi moc pomohla. Ještě jednou připomínám, že rozhovor je anonymní a nikde nebude uvedeno Vaše jméno.

Není zač.

Příloha B: Zkráceně přepsaný rozhovor s respondentem

Na jakém stupni a jaké předměty učíte?

- 1. i 2. stupeň, Čj, M, OV.

Jak dlouho působíte jako pedagog a jak dlouho jako metodik prevence?

- 25 let, vých. poradce a metodik prevence 6 let.

Co je podle vás kyberšikana? Můžete uvést konkrétní příklady kyberšikany?

- Obtěžování po médiích (obtěžování sms zprávami, maily, na FB, slovní napadání, ponižování).

Myslíte si, že je téma kyberšikany v současné době aktuální téma a proč?

- Určitě, je to velmi aktuální téma, všechny děti média využívají, mohou zde být anonymní a nikdo neřekne nic do očí.

Máte zkušenosti s případem kyberšikany? V případě, že ano, popište ji.

- Minimální, spíše z doslechu.
- Jednalo se o dívku, které ukradli heslo a pod jejím jménem se psali výhrůžky po internetu.

Jak škola zasáhla?

- Řešila to ředitelka s tou dívkou a jejími rodiči a zavolala se policie. Žákyni bylo doporučeno, aby si změnila heslo a smazala účty, pak to samo utichlo.

V čem je podle Vás kyberšikana odlišná od tradiční šikany?

- Tak v tradiční šikaně může jít o fyzické násilí. Jde ji lépe zastavit, protože u kyberšikany těžko dokážete toho, že by z internetu zmizely všechny sprosté a urážející komentáře a už vůbec nikdo neovlivní, jestli se třeba za 10 let nějaká intimní fotka neobjeví znovu. S tím souvisí i to, že u kyberšikany se používají moderní technologie, jako jsou mobily, počítače, internet atd.

Jaké dopady podle vás má kyberšikana na oběť?

- Fatální, já myslím. Psychické dopady, třeba pocity strachu, méněcennosti. Je to záležitost, se kterou se nedá nic dělat

V čem jsou podle vás dopady kyberšikany na oběť odlišné od dopadů u tradiční šikany?

- Jsou to podobné dopady, určitě stresující, ponižující a frustrující. Ale u šikany ví, s kým má tu čest a může mu to vrátit

Myslíte, že dopady kyberšikany na oběť mohou zásadně ovlivnit její další život? Jak?

- Může a nemusí, záleží na síle osobnosti. Jsou známé i případy sebevraždy, hlavně ze zahraničí. Myslím, že to je individuální.

Jak byste popsali prevenci kyberšikany na vaší ZŠ?

- U nás nijak. Děti se seznamují v hodinách informatiky s bezpečným pohybem na internetu. Míváme besedy s odborníky, ale to je spíše zaměřené celkově na prevenci. Jinak mně přijde, že naše škola má určitou prevenci, ale žádnou speciální speciálně na kyberšikanu nemáme.

Absolvovala/a jste někdy během své pedagogické praxe školení či semináře o kyberšikaně?

- Ano prosím, furt dokola, ale jen asi 1x to bylo celé přímo na kyberšikanu. Jinak se spíše jedná o školení pro preventivy obecně a třeba jeden vstup je jen o kyberšikaně.

Kdybyste měl/a podezření na kyberšikanu ve vaší škole, jak byste se zachoval/a a kam byste se obrátil/a o pomoc?

- Tak obrátila bych se na linku bezpečí, Polici ČR, OSPOD
- Asi bych zjistila nejdříve stav věci, snažila se to detailněji vyšetřit a pak bych postupovala podle našeho metodického plánu.
- „to je jak přesně?“ - to si přesně nepamatuju, ale udělala bych rozhovor s dítětem, s rodiči a podle situace se obrátila na kompetentní organizace a instituce

Realizujete na vaší škole nějaké konkrétní preventivní aktivity zaměřené na prevenci kyberšikan? Jaké?

- Hlavně besedy s odborníky

Znáte nějaké konkrétní preventivní projekty či programy zaměřené na kyberšikanu? Jaké?

- Hned se mi přesně nevybaví

Účastnila se vaše škola projektu Kraje pro bezpečnější internet?

- Nabídka přišla, ale nevím, jestli jsme se účastnili. To by měla na starost kolegyně na informatiku. Ale myslím si, že ne. Vidíte a projekt Kraje pro bezpečnější internet je zrovna jeden z projektů zaměřených na kyberšikanu (*úsměv*).